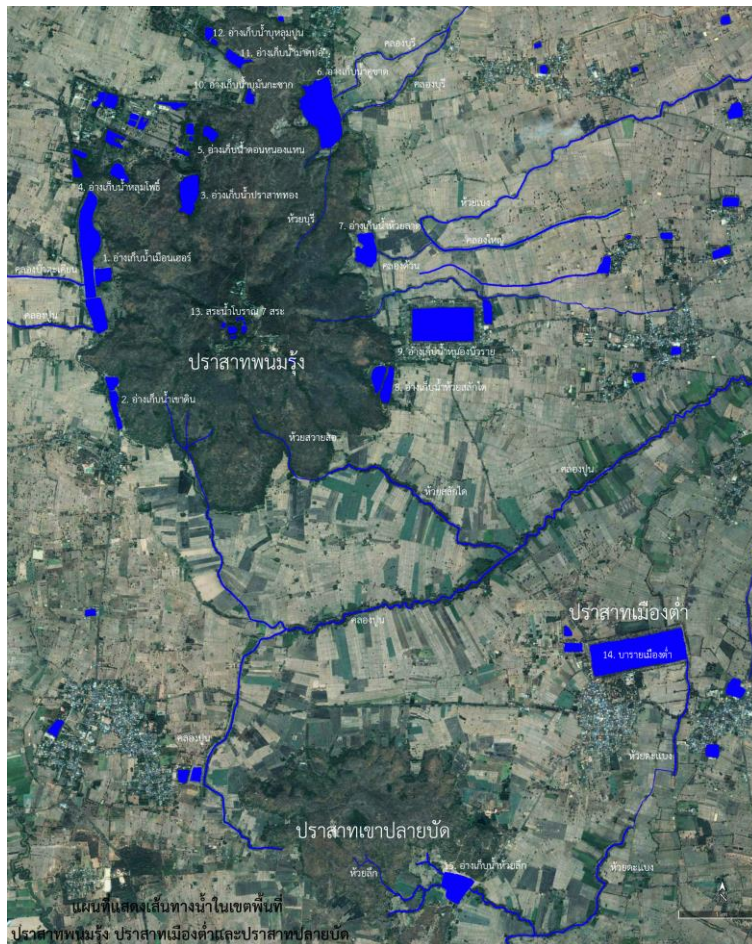

รายงานการสำรวจสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำและเขาปลายบัด

อำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

โดย

กลุ่มโบราณคดี

สำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

รายงานการสำรวจสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำและเขาปลายบัด
อำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

จัดทำโดย

นายวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยุรยา

นักโบราณคดี ระดับปฏิบัติการ

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
เกริ่นนำ	1-6
สระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง	
อ่างเก็บน้ำเมื่อนเฮอร์	7-15
อ่างเก็บน้ำเขาดิน	16-21
อ่างเก็บน้ำปราสาททอง	22-27
อ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์	28-32
อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหน	33-37
อ่างเก็บน้ำคูขาด	38-44
อ่างเก็บน้ำห้วยลาด	45-51
อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่	52-60
บารายหนองบัวราย	61-66
อ่างเก็บน้ำบุษนกระซาก	67-70
อ่างเก็บน้ำมาศปอ	71-76
อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน	77-82
สระน้ำโบราณ 7 สระ	83-91
ความสัมพันธ์ระหว่างสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำรอบภูพนมรุ้งกับปราสาทพนมรุ้ง	92
สระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณปราสาทเมืองต่ำ	
บารายเมืองต่ำ	93-97
สระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณเขาปลายบัด	
อ่างเก็บน้ำห้วยลึก	98-105
ความสัมพันธ์ระหว่างอ่างเก็บน้ำห้วยลึกกับเขาปลายบัด	100
รายชื่อคณะทำงาน	106

รายงานการสำรวจสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำและเขาปลายบัด อำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

การสำรวจสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำรวจทางโบราณคดีว่ามีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตหรือไม่และมีหลักฐานทางโบราณคดีหลงเหลืออยู่บ้าง ตลอดจนศึกษาลักษณะทางภูมิประเทศ สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพของสระน้ำโบราณ อ่างเก็บน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำและเขาปลายบัด ซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญในกลุ่มวัฒนธรรมเขมรในประเทศไทยและกำลังได้รับการเสนอชื่อเพื่อขึ้นบัญชีรายชื่อเบื้องต้นมรดกโลก (Tentative list) เพื่อนำไปสู่การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกต่อไปในอนาคต การศึกษาในครั้งนี้ คณะทำงานใช้กระบวนการสำรวจทางโบราณคดี ด้วยวิธีการเดินเท้าสำรวจ ทั้งนี้สามารถแบ่งพื้นที่สำรวจออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ 1. ภูพนมรุ้ง 2. ปราสาทเมืองต่ำ และ 3. เขาปลายบัด โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ภูพนมรุ้ง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงตั้งข้อสันนิษฐานสำหรับความหมายของคำว่า “พนมรุ้ง” ในพระราชวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของพระองค์เรื่อง “จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง” โดยกล่าวว่า พนมรุ้ง คงมาจากคำว่า “วน รุง” ในภาษาเขมรโบราณ แปลว่า “ภูเขาใหญ่” สัมพันธ์กับจารึกภาษาสันสกฤตที่กล่าวถึงภูเขาแห่งนี้โดยใช้คำว่า “สตุลาหริ” ซึ่งแปลว่า “ภูเขาขนาดใหญ่”¹ เช่นเดียวกัน

ภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว² ปัจจุบันดับสนิทแต่ยังคงปรากฏสันฐานเป็นเนินเขาภูเขาไฟ เป็นเนินเขาที่มีไหลเขาสูงชันประมาณ 6-15 องศา ครอบคลุมพื้นที่ 18 ตารางกิโลเมตร เมื่อมองจากที่สูงจะมีลักษณะคล้ายหลังเต่าที่ยื่นหัวออกไปทางทิศเหนือ ตัวเนินภูเขาไฟสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 370 เมตร จากการศึกษาทางธรณีวิทยาพบว่าปล่องประทุระเบิดขนาดใหญ่ของภูพนมรุ้งมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 กิโลเมตร ขอบปล่องด้านทิศเหนือปัจจุบันคือสถานีตั้งเรดาร์ของกองทัพอากาศ ส่วนของปล่องด้านทิศใต้เป็นที่เป็นที่ตั้งของปราสาทพนมรุ้ง³ ภูพนมรุ้งเป็นต้นน้ำธรรมชาติ เป็นแหล่งกำเนิดลำห้วยและลำคลอง โดยลำห้วยและลำคลองดังกล่าวจะไหลลงสู่พื้นที่ราบทุกทิศทางเป็นประโยชน์ต่อการเกษตรกรรม จากการศึกษาภาพถ่ายดาวเทียมและการสำรวจทางโบราณคดีพบสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำที่อยู่บริเวณรอบ ๆ และบนยอดเขา (โดยเรียงลำดับตามวันที่ดำเนินการสำรวจ) จำนวน 13 แห่ง ดังนี้

ลำดับ	รายชื่ออ่างเก็บน้ำ	ตั้งอยู่ทิศใดของภูพนมรุ้ง
1	อ่างเก็บน้ำเมื่อนเฮอร์	ด้านทิศตะวันตก
2	อ่างเก็บน้ำเขาดิน	ด้านทิศตะวันตก

¹ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. ปราสาทเขาพนมรุ้ง ศาสนบรรพตที่งดงามที่สุดในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มติชน, 2536. น.18-22.

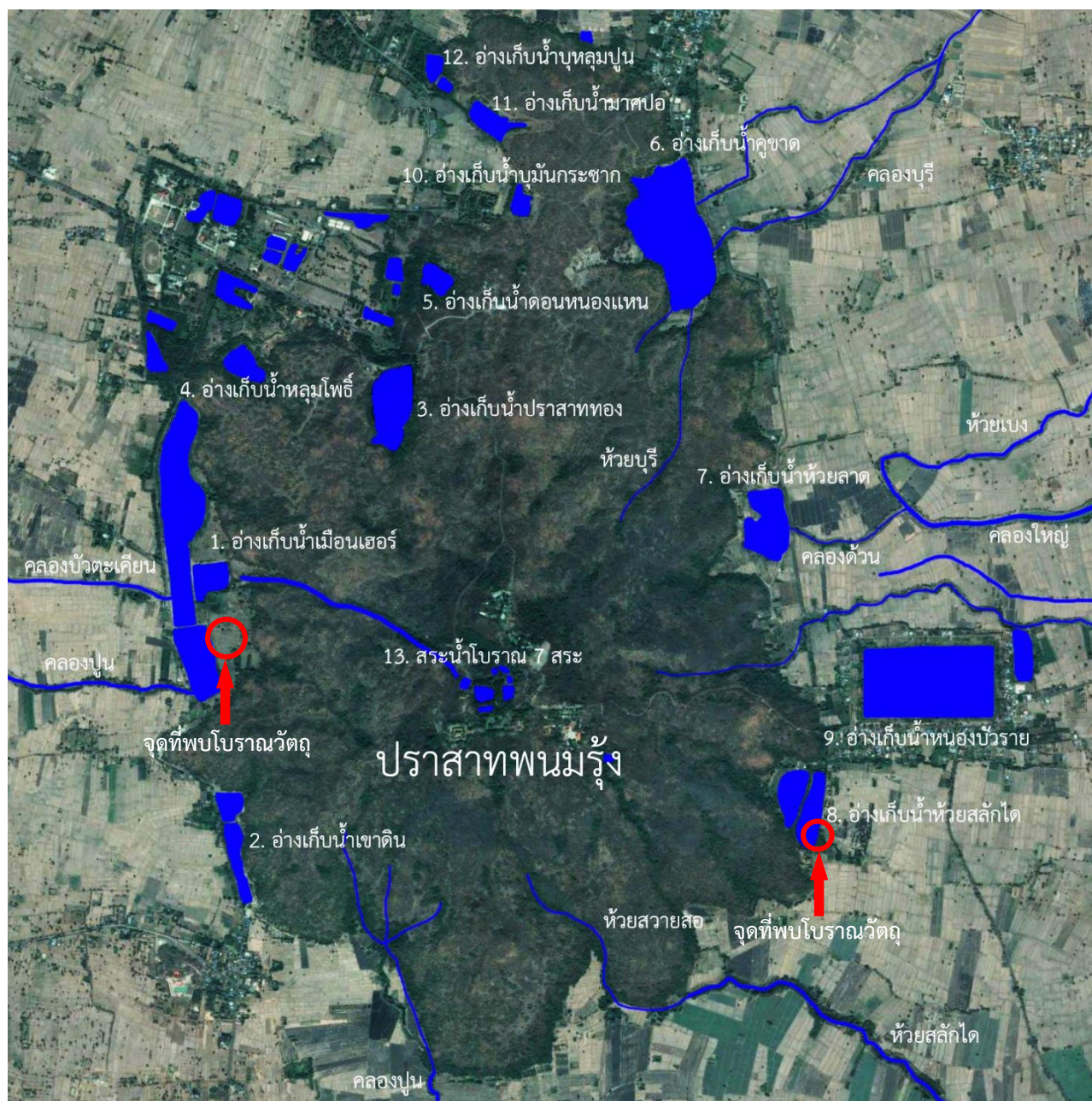
² กรมทรัพยากรธรณี. การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ: จันทรฉัตร ชิเคียวริตีพริ้นท์ติ้ง จำกัด, 2553. น.40-41.

³ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจัดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2544. น.4.

ลำดับ	รายชื่ออ่างเก็บน้ำ	ตั้งอยู่ที่ใดของภูพนมรุ้ง
3	อ่างเก็บน้ำปราสาททอง	ด้านทิศเหนือ
4	อ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์	ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
5	อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหน	ด้านทิศเหนือ
6	อ่างเก็บน้ำคูขาด	ด้านทิศเหนือ
7	อ่างเก็บน้ำห้วยลาด	ด้านทิศตะวันออก
8	อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่	ด้านทิศตะวันออก
9	บารายหนองบัวราย	ด้านทิศตะวันออก
10	อ่างเก็บน้ำบูนกระซาก	ด้านทิศเหนือ
11	อ่างเก็บน้ำมาศปอ	ด้านทิศเหนือ
12	อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน	ด้านทิศเหนือ
13	สระน้ำโบราณ 7 สระ	ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทพนมรุ้ง

เนื่องจากภูพนมรุ้งเป็นแหล่งต้นน้ำธรรมชาติ ส่งผลให้ภูพนมรุ้งเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยและลำคลอง โดยมีต้นน้ำจากภูพนมรุ้ง จำนวน 6 แห่ง ดังนี้

ลำดับ	รายชื่อห้วย/คลอง	ไหลลงทิศใดของภูพนมรุ้ง	หมายเหตุ
1	คลองบัวตะเคียน	ด้านทิศตะวันตก	ไหลไปรวมกับลำปะเทีย ด้านทิศตะวันตก
2	คลองปูน	ด้านทิศตะวันตก	ไหลไปรวมกับลำปะเทีย ด้านทิศตะวันตก
3	คลองบุรี	ด้านทิศเหนือ	ไหลจากอ่างเก็บน้ำคูขาดแบ่งเป็น 2 สาย ขนานกันไป เมื่อถึง ก.ม.ที่ 1.5 บรรจบกันเป็นสายเดียวแล้วไหลไปทางด้านทิศตะวันออก
4	คลองดวนต่อเนื่องกับห้วยเบงและคลองใหญ่	ด้านทิศตะวันออก	ไหลจากอ่างเก็บเป็นสายเดียวเมื่อถึง ก.ม.ที่ 0.6 แยกออกเป็น 2 สาย ได้แก่ ห้วยเบงและคลองใหญ่
5	ห้วยสลักไผ่	ด้านทิศใต้	ไหลไปบรรจบกับคลองปูนด้านทิศตะวันออก
6	คลองปูน	ด้านทิศใต้	โดยแบ่งเป็น 2 สายย่อย สายหนึ่งไหลไปรวมกับคลองปูนจากเขาปลายบัดด้านทิศใต้ อีกสายหนึ่งไหลไปบรรจบกับห้วยสลักไผ่ แล้วไหลรวมกันไปทางด้านทิศตะวันออก โดยมีลำคลองย่อยเชื่อมกับบารายเมืองต่ำ

ภาพถ่ายดาวเทียม ปี พ.ศ.2557 แสดงตำแหน่งอ่างเก็บน้ำและเส้นทางน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง

2. ปราสาทเมืองต่ำ

ปราสาทเมืองต่ำ เป็นกลุ่มอาคารพื้นราบที่มีผังขนาดใหญ่ ขนาดพื้นที่ประมาณ 110x125 เมตร ปราสาทเมืองต่ำตั้งตามแกนแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ด้านทิศเหนือมีบายรายขนาดใหญ่ เรียกว่า “บายรายเมืองต่ำ” หรือ “ทะเลเมืองต่ำ” ต่ำ มีขนาดกว้างxยาว คือ 510x1090 เมตร มีความลึกโดยเฉลี่ย 3 เมตร สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณสูงสุด 1,667,700 ลบ.ม.

คำว่า “ปราสาทเมืองต่ำ” ไม่ใช่ชื่อแท้จริงของปราสาท ซึ่งต่างไปจากปราสาทพนมรุ้งและปราสาทพิมาย ที่ปรากฏชื่อในศิลาจารึกจึงได้ทราบชื่ออย่างชัดเจนว่าพนมรุ้งและพิมาย ทั้งนี้ปราสาทเมืองต่ำไม่พบศิลาจารึกบอกเล่าเรื่องราวใดๆ ที่จะช่วยให้ทราบถึงชื่อและประวัติความมา จากผลการศึกษาที่ผ่านมาทราบเฉพาะอายุและคติการก่อสร้างที่ศึกษาได้จากรูปแบบศิลปกรรม อาทิ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและลวดลายสลักต่างๆ ที่พบอยู่ในบริเวณปราสาท ส่วนที่มาของคำว่า “เมืองต่ำ” คงมาจากตำแหน่งที่ตั้งของปราสาทที่อยู่บนพื้นราบหรือที่ต่ำ โดยเปรียบเทียบกับปราสาทพนมรุ้งซึ่งตั้งอยู่บนที่สูง⁴

3. เขาปลายบัด

เขาปลายบัดตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภูพนมรุ้ง มีฐานกว้างประมาณ 3 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตารางกิโลเมตร สำหรับยอดเขาปลายบัดพบโบราณสถานจำนวน 2 แห่งได้แก่ 1. โบราณสถานปราสาทเขาปลายบัด 1 และ 2. โบราณสถานปราสาทเขาปลายบัด 2 โดยเขาปลายบัดสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 289 เมตร พบอ่างเก็บน้ำ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยลึก ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเขาปลายบัด⁵

เนื่องจากเขาปลายบัดเป็นแหล่งต้นน้ำธรรมชาติเช่นเดียวกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้เขาปลายบัดเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยและลำคลอง โดยมีต้นน้ำจากเขาปลายบัด จำนวน 2 แห่ง ดังนี้

ลำดับ	รายชื่อห้วย/คลอง	ไหลลงทิศใดของภูพนมรุ้ง	หมายเหตุ
1	ห้วยตะแบง	ด้านทิศตะวันออก	โดยลำห้วยตะแบงจะแบ่งเป็น 2 สายย่อย โดยสายที่ 1 จะไหลขึ้นทิศเหนือไปเชื่อมกับบารายเมืองต่ำ และสายที่ 2 จะไหลลงสู่ทิศใต้
2	คลองปูน	ด้านทิศตะวันตก	ไหลไปบรรจบกับคลองปูนที่ไหลมาจากด้านทิศใต้ของภูพนมรุ้ง

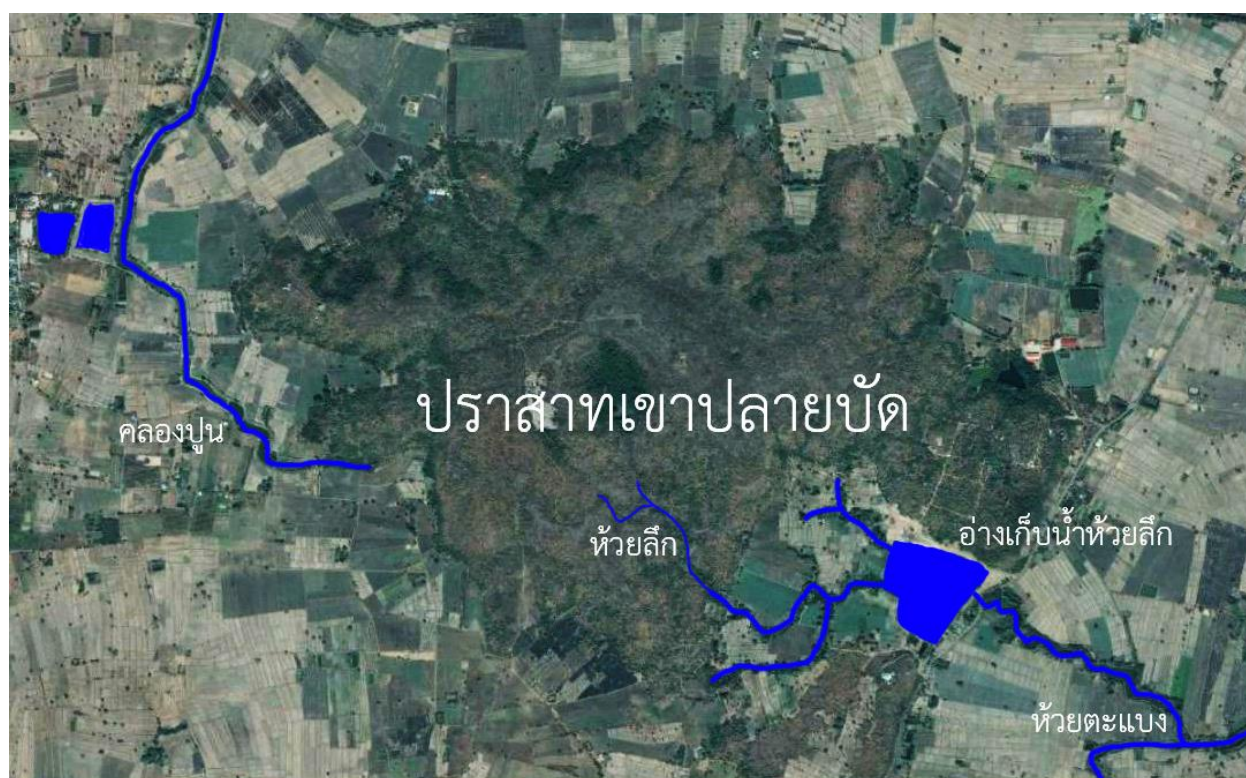
สระน้ำโบราณ อ่างเก็บน้ำและเส้นทางน้ำที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ก่อให้เกิดระบบชลประทานที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างกว้างขวาง เกิดการชลประทานที่เป็นระบบ ส่งผลดีกับคนในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง เพราะได้ใช้ประโยชน์จากน้ำสำหรับการบริโภคและอุปโภคในด้านการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์

⁴ สำนักศิลปากรที่ 12 นครราชสีมา. ทับหลังและหน้าบันปราสาทเมืองต่ำ. นครราชสีมา: โจเซฟ พลาสติค การ์ด (โคราช) แอนด์ปรีนท์ จำกัด, 2558. น.9-15.

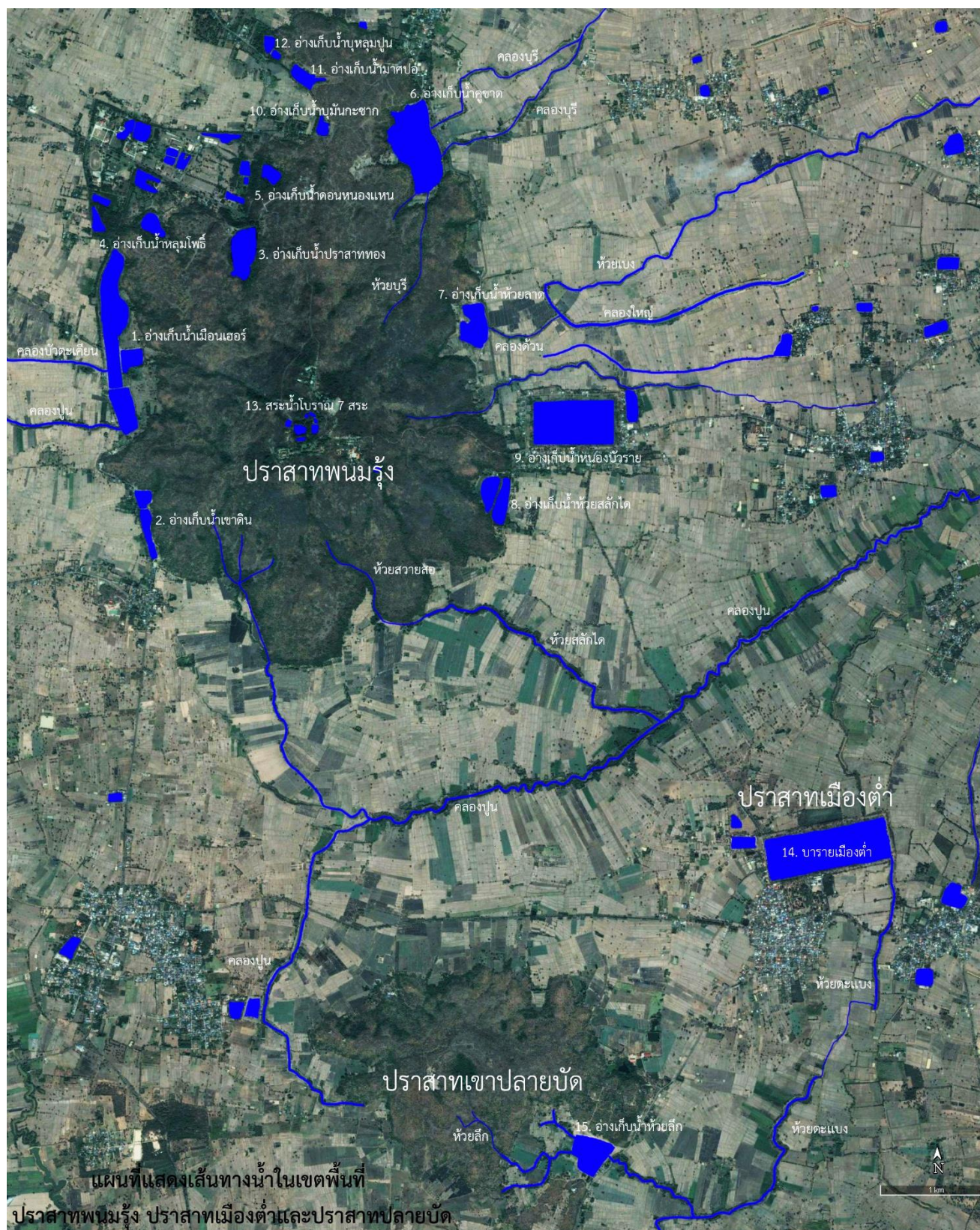
⁵ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจัดหมายเหตุฯ. เรื่องเดียวกัน, 2544. น.4.

ภาพถ่ายดาวเทียม ปี พ.ศ.2557 แสดงที่ตั้งบารายเมืองต่ำและเส้นทางน้ำบริเวณปราสาทเมืองต่ำ

ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงอ่างเก็บน้ำห้วยลึกและเส้นทางน้ำบริเวณเขาปลายบัด

ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงเส้นทางน้ำบริเวณ ภูพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ เขาปลายบัด

1. อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านบัวตะเคียน ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิมพ์ครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276796 ม. ตะวันออก 1608626 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ระยะทางประมาณ 270 เมตร พบสี่แยกเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านยายแยมวัฒนา ไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ 900 เมตร จะพบอ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์อยู่ทางด้านซ้ายมือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของภูพนมรุ้ง สร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 โดยกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินเพื่อการกักเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน โดยจากการสำรวจพบร่องน้ำไหลจากด้านบนภูพนมรุ้งลงสู่ด้านล่างบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นแนวร่องน้ำจากสระหมายเลข 7 บนยอดเขาพนมรุ้ง ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร บริเวณร่องน้ำดังกล่าวไม่พบร่องรอยการสลักหินเป็นรูปประติมากรรมใด ๆ พบเพียงร่องรอยคล้ายการสกัดผนังหินเพื่อขยายความกว้างช่วงกลางของลำธารน้ำตกหรืออาจเป็นการสกัดหินออกไปใช้งาน ส่งผลให้เกิดเป็นหน้าผาที่สูงชัน¹ อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์ทำหน้าที่กักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันตก สำหรับใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค โดยมีคันดินด้านทิศตะวันตกยกสูงประมาณ 3 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ในปัจจุบันปรับพื้นที่ให้เป็นถนนลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านยายแยมวัฒนา ปี พ.ศ.2542 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์ ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์สามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 203 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 167 เมตร อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์มีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 3.9 กิโลเมตร

¹ วสันต์ เทพสุริยานนท์. รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี สระน้ำโบราณประจำปราสาทพนมรุ้ง. บุรีรัมย์: โรงพิมพ์วินัย 2509 จำกัด, 2560. น.37, 44.

บริเวณพื้นที่ด้านทิศตะวันออกต่อเนื่องถึงทิศตะวันออกใต้และทิศใต้มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบระหว่างอ่างเก็บน้ำกับที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง โดยมีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ มีขนาดพื้นที่ประมาณ 300x900 เมตร โดยบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นจุดที่พบโบราณวัตถุร่วมด้วย

ด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำเมื่อน้ำมีล้นคลอง 2 สาย ได้แก่ 1.คลองบัวตะเคียน 2.คลองปูน โดยคลองดังกล่าวจะไหลไปทางด้านทิศตะวันตก ระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตรไปรวมกับลำปะเทีย ซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญของ จ.บุรีรัมย์ด้วย

บริเวณอ่างเก็บน้ำเมื่อน้ำมีล้นด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำลงอ่างเก็บน้ำได้ทันที ทั้งนี้จากการสำรวจพบหินอัคนีประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยปะทุเอาแมกมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีเนินกลุ่ม บ้านบัวตะเคียน ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำเมื่อน้ำมีล้น ระยะห่างประมาณ 250 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 276338 ม. ตอ./ 1608651 ม. น.)

2. แหล่งโบราณคดีเนินบุ บ้านดอนขวาง ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำเมื่อน้ำมีล้น ระยะห่างประมาณ 150 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 276339 ม. ตอ./ 1609154 ม. น.)

3. แหล่งโบราณคดีเนินมะค่าน้อย บ้านดอนขวาง ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำเมื่อน้ำมีล้น ระยะห่างประมาณ 110 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 276338 ม. ตอ./ 1608651 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุมพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์นั้น พบทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณที่ราบใกล้กับอ่างเก็บน้ำ อ่างจากขอบอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์ประมาณ 20 เมตร โดยพื้นที่ดังกล่าวได้รับการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมสำหรับการปลูกข้าว (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276765 ม. ตอ./1608173 ม. น.) สามารถแบ่งประเภทของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบดังนี้

1. ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา (Earthenware) ทั้งส่วนปาก, ส่วนลำตัว, ส่วนก้น โดยมีการตกแต่งหลากหลายรูปแบบ อาทิ ลายขีดขีดรูปทรงเรขาคณิต, ลายขีดให้เป็นร่องตื้น, ลายกดประทับเชือกทาบ หลากหลายขนาดกระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้แน่ชัด

2. ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) ส่วนฝา ตกแต่งด้วยวิธีการขีดขีดเป็นร่องตื้น ๆ เคลือบน้ำเคลือบสีน้ำตาล สันนิษฐานว่าผลิตจากแหล่งเตาบ้านกรวด จ.บุรีรัมย์ หรือเครื่องถ้วยบุรีรัมย์ สามารถกำหนดอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18²

3. ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (Porcelain) ส่วนปาก เคลือบขาวเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “เครื่องเคลือบชิงไป่” จากแหล่งเตาในมณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19³ จำนวน 1 ชิ้น

ภาพที่ 1.1 ตัวอย่างโบราณวัตถุที่พบบริเวณอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์ ได้แก่ ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา (ซ้าย) ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (กลาง1, กลาง2) ชั้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (ขวา)

² สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. โบราณคดีวิเคราะห์ 2 : เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2539. น.10-11, 24.

³ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. เรื่องเดียวกัน น. 24.

อายุสมัย: ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19 *กำหนดอายุจากอายุสมัยของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ ออยุธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 26 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่ 1.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์ โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของภูพนมรุ้งและแสดงบริเวณการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม

ภาพที่1.2 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำเมืองเฮอร์ โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของภูพนมรุ้ง

ภาพที่1.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำเมืองเฮอร์ ถ่ายภาพจากทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตก ทั้งนี้อ่างเก็บน้ำเมืองเฮอร์เป็นอ่างเก็บน้ำที่ใหญ่ที่สุดในด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง

ภาพที่1.4 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์ โดยบางจุดของอ่างเก็บน้ำมีปริมาณน้ำน้อย

ภาพที่1.5 บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำติดกับที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง ดังนั้นบริเวณพื้นที่จะพบหินบะซอลต์ซึ่งเกิดจากการแข็งตัวของแม็กมาใต้เปลือกโลกที่ประทุขึ้นมาทั่วบริเวณ

ภาพที่1.6 สภาพเส้นทางการสำรวจบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์

ภาพที่1.7 ร่องน้ำที่รองรับน้ำที่ไหลจากภูพนมรุ้งไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้

ภาพที่1.8 พื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขากับอ่างเก็บน้ำเหมือนฮอร์ด้านทิศตะวันตกต่อเนื่องถึงด้านทิศใต้ที่มีการ
ปรับพื้นที่ให้กลายเป็นพื้นที่สำหรับเกษตรกรรมชั่วคราว

ภาพที่1.9 สภาพปัจจุบันบริเวณที่พบโบราณวัตถุซึ่งถูกปรับพื้นที่เนินดินให้เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรกรรม
โดยถ่ายจากด้านทิศตะวันตกหันไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ด้านหลังคือภูพนมรุ้ง

ภาพที่1.10 สภาพปัจจุบันคันดินอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์ด้านทิศตะวันตก

ภาพที่1.11 สภาพปัจจุบันการปรับใช้พื้นที่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำเมื่อนฮอร์เพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าวและการเลี้ยงสัตว์

2. อ่างเก็บน้ำเขาดิน

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านเขาดิน ต.ยายแยมพัฒนา อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276900 ม. ตะวันออก 1606980 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ไปทางด้านทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 270 เมตร พบสี่แยกเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านยายแยมพัฒนา ไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ 3.4 กิโลเมตร จะพบอ่างเก็บน้ำเขาดินอยู่ทางด้านซ้ายมือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำเขาดินตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของภูพนมรุ้งและทางด้านทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำเมื่อนเฮอร์ สร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 โดยกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินเพื่อการกักเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน โดยจากการสำรวจพบร่องน้ำไหลจากด้านบนภูพนมรุ้งลงสู่ด้านล่างบริเวณด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำเขาดินทำหน้าที่กักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันตก สำหรับใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค โดยมีคันดินด้านทิศตะวันตกยกสูงประมาณ 3 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ในปัจจุบันปรับพื้นที่ให้เป็นถนนลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านยายแยมพัฒนา ปี พ.ศ.2542 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำเขาดินภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำเขาดินสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

อ่างเก็บน้ำเขาดินสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 211 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 159 เมตร โดยอ่างเก็บน้ำเขาดินมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 1.45 กิโลเมตร

บริเวณอ่างเก็บน้ำเขาดินด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันออกถึงทิศใต้เป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จากการสำรวจพบหินอัคนี ประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยปะทุเอาแมกมาหรือหินหนืดได้พื้นโลกขึ้นมาแล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีโคกมะค่า บ้านเขาดิน ต.ยายแย้มวัฒนา อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำเขาดิน ระยะห่างประมาณ 200 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276465 ม. ตอ./ 1607177 ม. น.)

2. แหล่งโบราณคดีโคกระกา บ้านโคกระกา ต.ยายแย้มวัฒนา อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำเขาดิน ระยะห่างประมาณ 3 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0274365 ม. ตอ./ 1606516 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุ่มพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำเขาดิน

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 26 มิถุนายน พ.ศ.2561

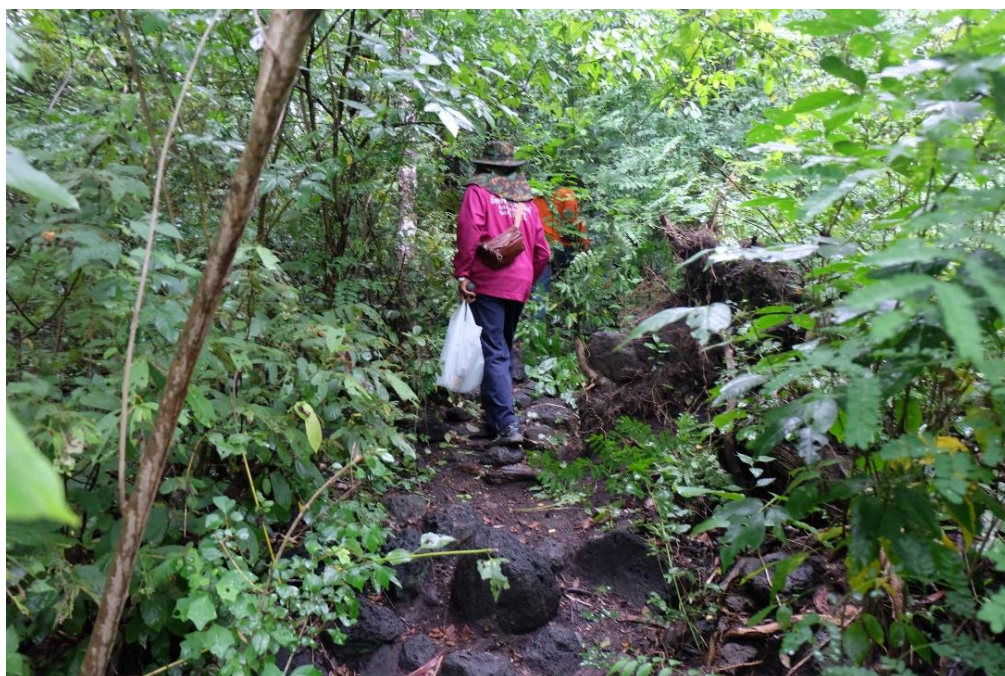
ภาพที่2.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำเขาดิน โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของภูพนมรุ้ง

ภาพที่2.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำเขาดิน ซึ่งเป็นจุดรองรับน้ำจากภูพนมรุ้งด้านทิศตะวันออกก่อนลงสู่พื้นที่ราบ ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ภาพที่2.3 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำเขาดินด้านทิศเหนือ โดยด้านทิศเหนือต่อเนื่องถึงด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ของคันอ่างเก็บน้ำเขาดินอยู่ติดบริเวณที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง

ภาพที่2.4 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำเขาดินด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันออกและทิศใต้มีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง จึงพบหินอัคนีประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ

ภาพที่ 2.5 ร่องน้ำที่รองรับน้ำจากภูพนมรุ้งซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำก่อนไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเขาดิน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน

ภาพที่ 2.6 พบหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณด้านทิศตะวันออกเนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง

ภาพที่ 2.7 พบหินปะชอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณด้านทิศตะวันออกเนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง (ต่อ)

ภาพที่ 2.8 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำเขาดิน โดยถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกต่อเนื่องกับทิศเหนือ ด้านทิศตะวันตกเป็นคันดินอ่างเก็บน้ำยกสูงประมาณ 3 เมตร

3. อ่างเก็บน้ำปราสาททอง

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านตาเป็ก ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิมพ์ครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0277630 ม. ตะวันออก 1609189 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ประมาณ 1.53 กิโลเมตร ระหว่างทางขึ้นอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ด้านขวามือจะพบศาลเจ้าพ่อปราสาททอง ให้เลี้ยวขวา จะพบอ่างเก็บน้ำปราสาททองอยู่ทางด้านขวามือ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของ กองทัพอากาศ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำปราสาททองตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง โดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน ทุกด้านของอ่างเก็บน้ำปราสาท มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ลาดเชิงเขาที่มีความลาดเอียง เนื่องจากตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขาของภูพนมรุ้ง ส่งผลให้อ่างเก็บน้ำปราสาทสามารถรองรับน้ำได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศพบว่าอ่างเก็บน้ำปราสาททองมีสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำก่อนปี พ.ศ.2519 แล้ว

อ่างเก็บน้ำปราสาททองสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 219 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้ง ประมาณ 151 เมตร โดยอ่างเก็บน้ำปราสาททองมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 1.21 กิโลเมตร

เนื่องจากทุกด้านของอ่างเก็บน้ำปราสาททองเป็นที่ลาดเชิงเขาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูพนมรุ้ง จึงพบหินอัคนีประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยปะทุเอาแมกมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีเนินกลุ่ม บ้านบัวตะเคียน ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศ ตะวันตกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำปราสาททอง ระยะห่างประมาณ 1.3 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276338 ม. ตอ./1608651 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุ่มพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

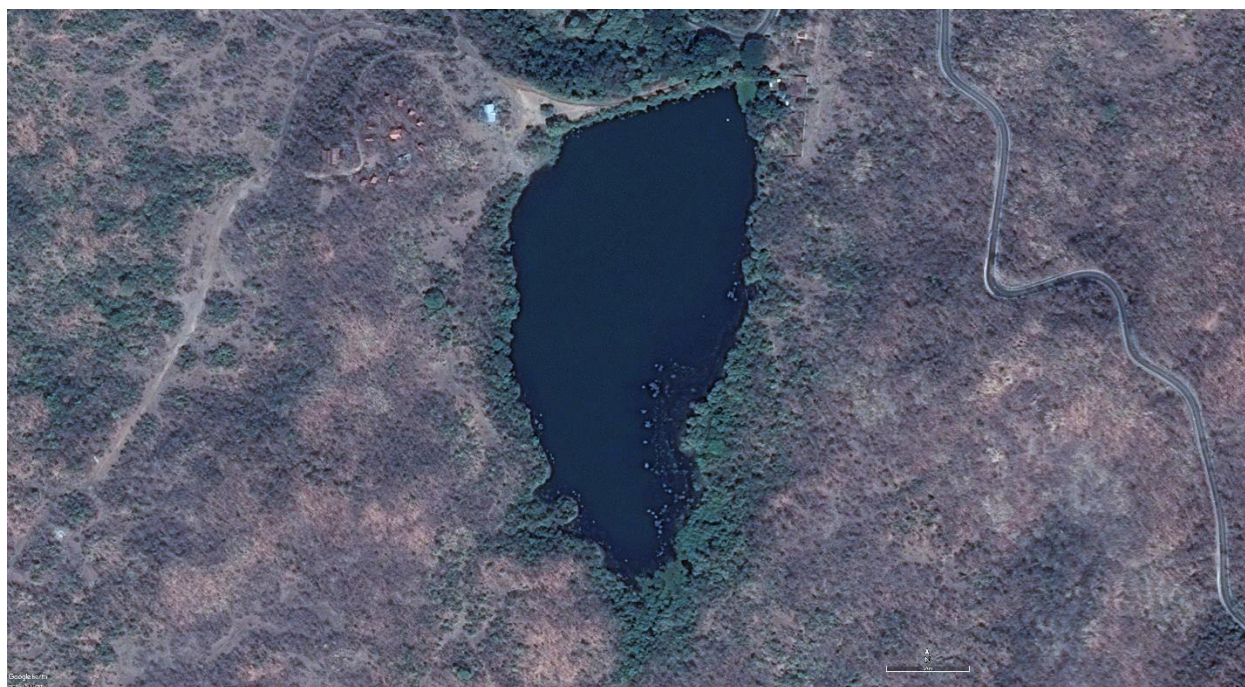
ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำปราสาททอง

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

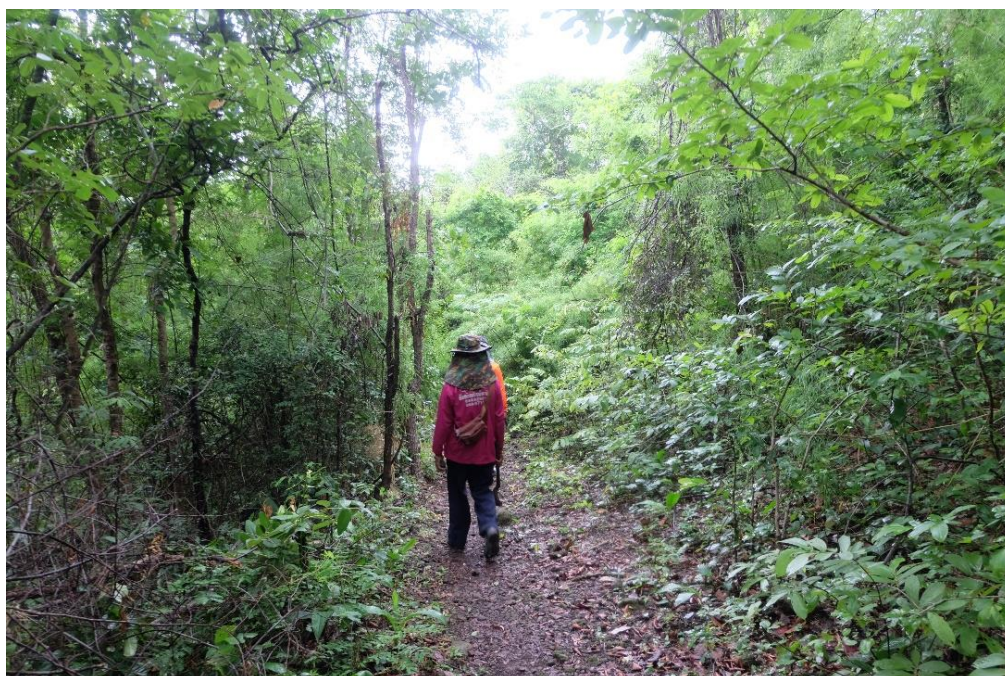
วันที่สำรวจ: 26 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่3.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำปราสาททอง โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง บริเวณพื้นที่ทุกด้านของอ่างเก็บน้ำอยู่ติดกับที่ลาดเชิงเขา

ภาพที่3.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำปราสาททอง ถ่ายภาพจากทางทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศเหนือเนื่องจากทิศตะวันตก ซึ่งติดกับที่ลาดเชิงเขาของภูพนมรุ้ง จึงเป็นอ่างเก็บน้ำที่รับน้ำได้ดี

ภาพที่3.3 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำปราสาททอง บริเวณด้านทิศตะวันตก

ภาพที่3.4 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำปราสาททองทุกด้านมีลักษณะเป็นที่ลาดเชิงเขา มีความลาดชัน โดยทุกด้านลงหาอ่างเก็บน้ำปราสาททอง จึงเป็นที่รับน้ำจากภูพนมรุ้งได้เป็นอย่างดี

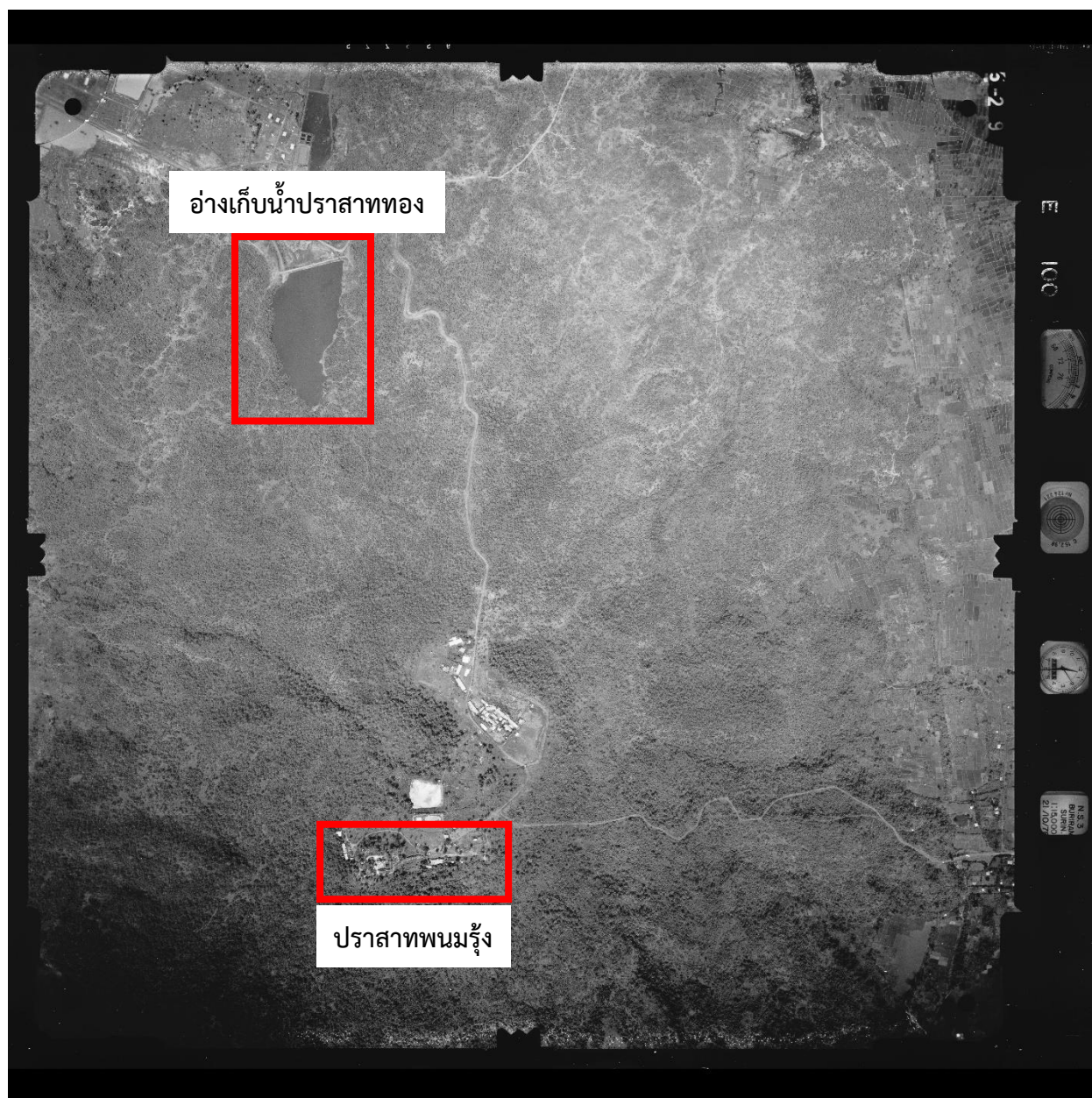
ภาพที่3.5 พบหินบะซอลต์อยู่ทั่วบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำปราสาททองเพราะบริเวณพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในพื้นที่ภูพนมรุ้ง แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแมกมาขึ้นมาแล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์

ภาพที่3.6 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำปราสาททองด้านทิศใต้

ภาพที่3.7 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำปราสาททอง ถ่ายภาพจากทางทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศเหนือเนื่องจากทิศตะวันตกออก จากการสำรวจพบว่าการนำสัตว์เข้ามาเลี้ยงในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว

ภาพที่ 3.8 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2519 ปรากฏอ่างเก็บน้ำปราสาททอง ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของปราสาทพนมรุ้งแล้ว สำหรับอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออกได้แก่ 1. อ่างเก็บน้ำคูขาด 2. อ่างเก็บน้ำห้วยลาด ยังไม่ปรากฏการสร้างอ่างเก็บน้ำในช่วงเวลาดังกล่าว

4. อ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านดอนหนองแหน ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276999 ม. ตะวันออก 1609464 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ประมาณ 740 เมตร ให้เลี้ยวขวาเข้าซอยซึ่งเป็นทางลูกรังตรงข้ามกันเป็นป้ายหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 52 สำนักงานพัฒนาภาค 5 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ลงมาทางทิศใต้ประมาณ 200 เมตร แล้วเดินเท้าลงทางทิศใต้เช่นเดิมอีกประมาณ 300 เมตร จะพบอ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูพนมรุ้ง โดยตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำปราสาททอง สร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 โดยกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินเพื่อการกักเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน บริเวณด้านทิศตะวันออกต่อเนื่องถึงทิศใต้ติดกับที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้งที่มีความลาดเอียง บริเวณดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่น้ำจากภูพนมรุ้งไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำ ด้านทิศเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันตกมีคันดินยกสูงประมาณ 3 เมตร เพื่อกั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำและพื้นที่ราบด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นเขตชุมชน

อ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 211 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 159 เมตร โดยอ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์มีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 750 เมตร

เนื่องจากด้านทิศตะวันออกต่อเนื่องถึงทิศใต้เป็นที่ลาดเชิงเขาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูพนมรุ้ง จึงพบหินอัคนีประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแม็กมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้มีพื้นที่ราบระหว่างอ่างเก็บน้ำกับที่ลาดเชิงเขา จากการสำรวจพื้นที่พบว่ามีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ขนาดพื้นที่ประมาณ 60x70 เมตร

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีเนินกลุ่ม บ้านบัวตะเคียน ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำปราสาททอง ระยะห่างประมาณ 1.3 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0276338 ม. ตอ./1608651 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุ่มพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 26 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่ 4.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำปราสาททอง โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพนมรุ้ง

ภาพที่4.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บหลุมโพธิ์ ถ่ายภาพจากทางทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออก โดยมีปริมาณน้ำน้อย ด้วยเพราะเพิ่งจะเข้าสู่ฤดูฝน

ภาพที่4.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์ ถ่ายภาพจากทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกต่อเนื่องทิศเหนือ แม้จะมีปริมาณน้ำน้อย แต่มีน้ำขังอยู่ทั่วบริเวณ

ภาพที่4.4 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำด้านทิศเหนือ

ภาพที่4.5 บริเวณด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำ มีพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขากับอ่างเก็บน้ำ ขนาดพื้นที่ประมาณ 60x70 เมตร โดยปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์

ภาพที่4.6 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำปราสาททองด้านทิศใต้ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ

ภาพที่4.7 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำปราสาททอง ถ่ายภาพจากทางทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศเหนือ

5. อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหน

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านตาเป็ก ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278048 ม. ตะวันออก 1609996 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ระยะทางประมาณ 1.43 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 450 เมตร จะพบอ่างเก็บน้ำดอนหนองแหนทางด้านขวามือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหนตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง สร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 โดยกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินเพื่อการกักเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน โดยจากการสำรวจพบร่องน้ำไหลจากด้านบนภูพนมรุ้งลงสู่ด้านล่างบริเวณด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำ กักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันตก สำหรับประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค คันดินด้านทิศตะวันตกยกสูงประมาณ 3 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบด้านทิศตะวันตก โดยปัจจุบันปรับพื้นที่ให้เป็นถนนลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ประมาณปี พ.ศ.2542 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำดอนหนองแหน ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหนสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

อ่างเก็บน้ำเขาดินสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 214 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 156 เมตร อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหนมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 750 เมตร

บริเวณอ่างเก็บน้ำดอนหนองแหนด้านทิศเหนือต่อเนื่องถึงทิศใต้เป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำได้เป็นอย่างดี พบหินอัคนี ประเภหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแม็กมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

ไม่พบแหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำดอนหนองแห

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 26 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่ 5.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำดอนหนองแห โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง ซึ่งเป็นจุดรองรับน้ำผิวดินจากภูพนมรุ้งด้านทิศเหนือ

ภาพที่5.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำดอนหนองแห่น ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่5.3 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำดอนหนองแห่นด้านทิศตะวันออก

ภาพที่5.4 ร่องน้ำที่รองรับน้ำจากบนภูพนมรุ้งด้านทิศเหนือซึ่งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำ
และไหลลงมารวมกันที่อ่างเก็บน้ำดอนหนองแหวน

ภาพที่5.5 พบหินที่เกิดจากการประทุของภูเขาไฟ อาทิ หินอัคนี, หินบะซอลต์ กระจายอยู่ทั่วบริเวณด้านทิศ
ตะวันออกต่อเนื่องกับทิศใต้เนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่5.6 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำดอนหนองแห่น ถ่ายภาพจากตะวันตกของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออกซึ่งติดกับเชิงเขาภูพนมรุ้ง ปัจจุบันยังมีปริมาณน้ำน้อยเนื่องจากฝิ่งจะเข้าฤดูฝน

ภาพที่5.7 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2519 ยังไม่ปรากฏการสร้างอ่างเก็บน้ำดอนหนองแห่น

6. อ่างเก็บน้ำคูขาด

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านหินกอง ต.ประทุบท อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0279051 ม. ตะวันออก 1610494 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ประมาณ 1.43 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ไปทางทิศเหนือ ประมาณ 2.35 กิโลเมตร ถึงสามแยกแล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงชนบท หมายเลข บร.2044 ประมาณ 500 เมตร จะพบอ่างเก็บน้ำคูขาดทางด้านขวามือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำคูขาดตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง สร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 โดยกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินกั้นลำห้วยบุรีเพื่อการกักเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน โดยจากการสำรวจพบร่องน้ำไหลจากด้านบนภูพนมรุ้งลงสู่ด้านล่างบริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อเนื่องทิศเหนือ อ่างเก็บน้ำคูขาดทำหน้าที่กักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันออก สำหรับใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค โดยมีคันดินด้านทิศตะวันออกยกสูงประมาณ 4 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ปี พ.ศ.2547 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำคูขาด ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำคูขาดสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

อ่างเก็บน้ำคูขาดสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 201 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 169 เมตร อ่างเก็บน้ำคูขาดมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 2.8 กิโลเมตร

บริเวณพื้นที่ด้านทิศตะวันตกและทิศใต้มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบระหว่างอ่างเก็บน้ำกับที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง โดยมีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ ด้านทิศตะวันออกมีขนาดพื้นที่ประมาณ 550 x 220 และด้านทิศใต้มีขนาดพื้นที่ประมาณ 140x70 เมตร

ด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำคูขาดมีลำคลองบุรี คลองดังกล่าวจะไหลไปทางด้านทิศตะวันออกโดยเป็นคลองชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม ไหลแยกออกเป็น 2 สาย และเมื่อถึงกิโลเมตรที่ 1.5 จะบรรจบกันไหลเป็นสายเดียวไปด้านทิศตะวันออกเช่นเดิม ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร

บริเวณอ่างเก็บน้ำคูขุดด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ, ทิศตะวันตกเฉียงใต้, ทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำลงอ่างเก็บน้ำได้ทันที ทั้งนี้จากการสำรวจพบหินอัคนี ประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแม็กมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. รายงานการสำรวจโบราณสถานเขื่อนคันกันน้ำโบราณบริเวณพื้นที่ อ.เฉลิมพระเกียรติและอ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์. บุรีรัมย์: อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. (อัดสำเนา), 2558. น.2-4.

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีโคกระกา บ้านโจด หมู่ 3 ต.ประจักษ์ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของอ่างเก็บน้ำคูขุด ระยะห่างประมาณ 2 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0279780 ม. ตอ./1612283 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุมพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำคูขุด

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

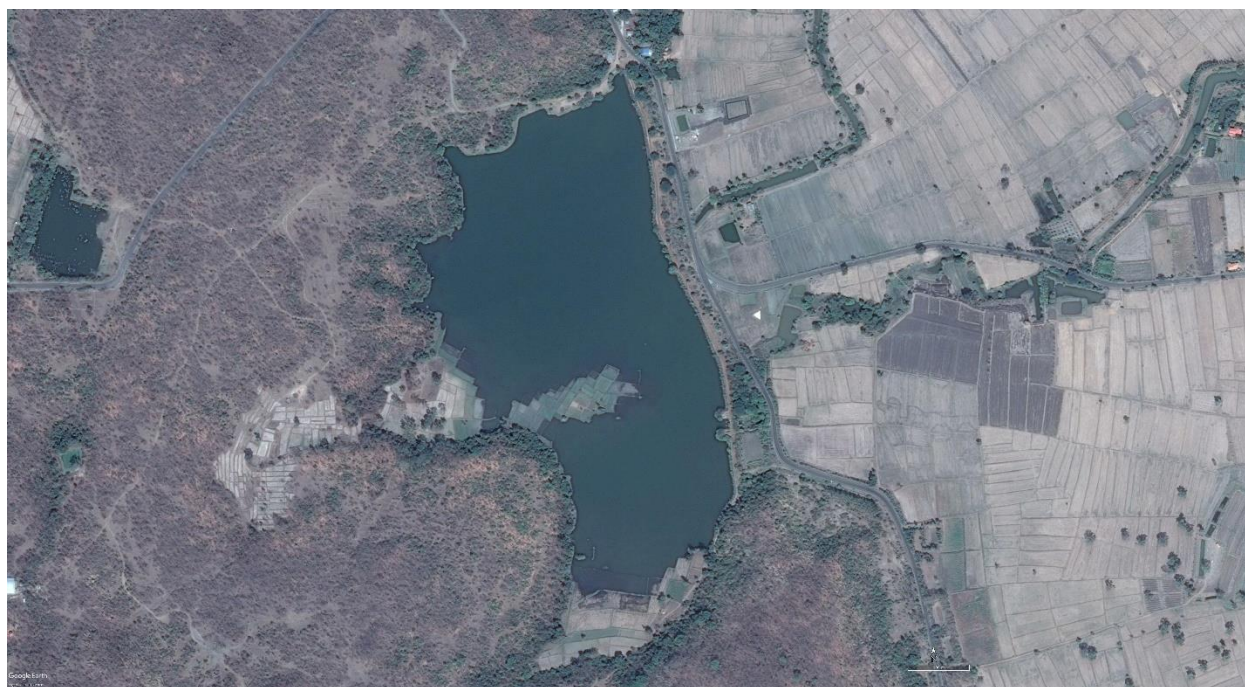
ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 27 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่6.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำคูขาด โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้งและแสดงตำแหน่งการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม

ภาพที่6.2 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำคูขาด โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง

ภาพที่6.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำคูขาด ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่6.4 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำคูขาดด้านทิศตะวันตก

ภาพที่6.5 ร่องน้ำที่รับน้ำจากภูพนมรุ้งซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อเนื่องทิศเหนือลงสู่อ่างเก็บน้ำคูขาด

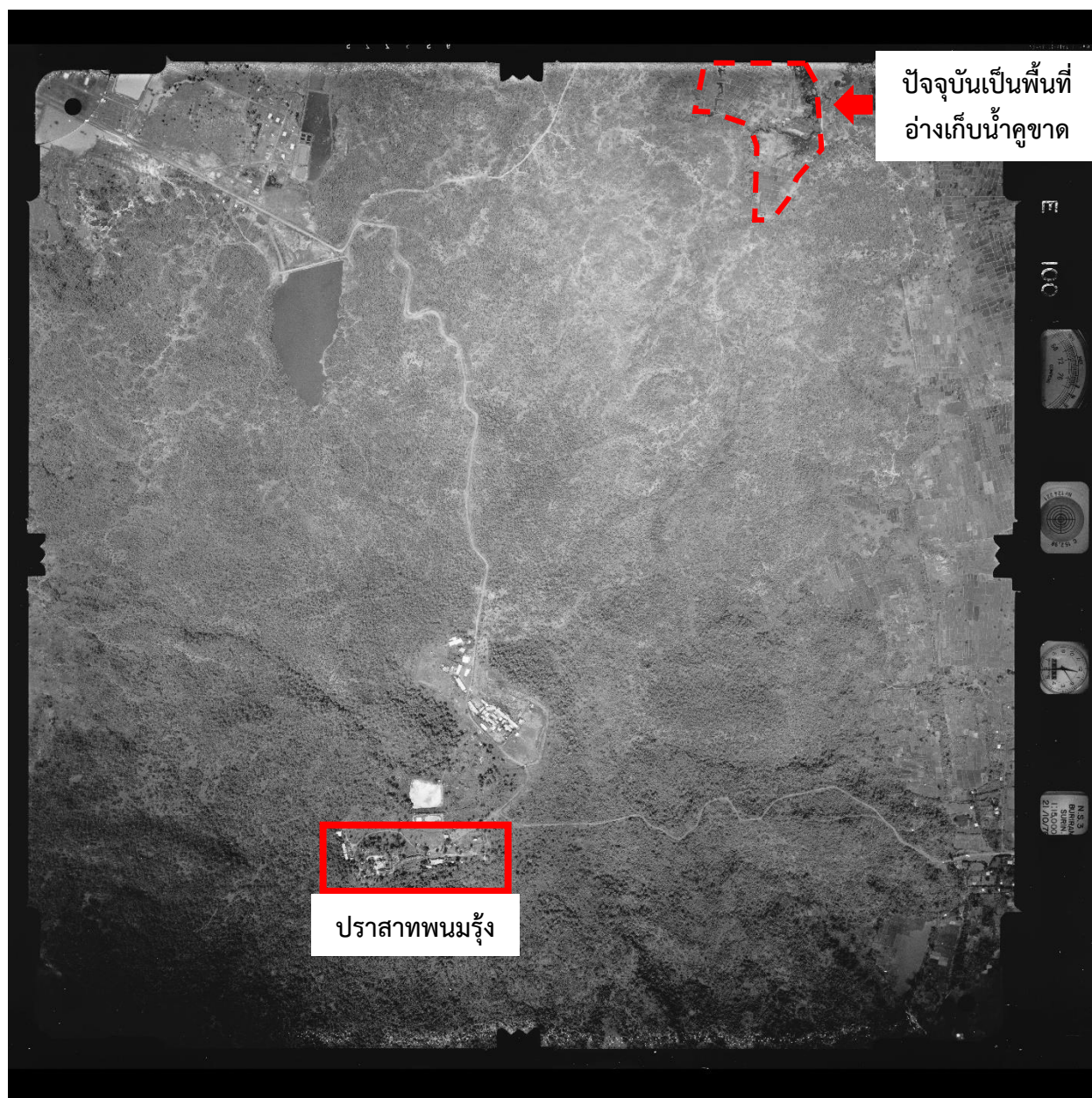
ภาพที่6.6 พบหินอัคนีและหินทรายกระจายอยู่ทั่วบริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้และทิศเหนือเนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่ 6.7 บริเวณพื้นที่ระหว่างที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้งกับอ่างเก็บน้ำคูขาด ด้านทิศตะวันตก โดยมีการปรับพื้นที่เพื่อ
การเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าวและการเลี้ยงสัตว์

ภาพที่ 6.8 คันดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออก สูงประมาณ 4 เมตร โดยด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำเป็นพื้นที่
เกษตรกรรม โดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกข้าว

ภาพที่ 6.9 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2519 ยังไม่ปรากฏการสร้างอ่างเก็บน้ำคูขาด โดยในช่วงเวลาดังกล่าวมีเพียง
ห้วยบุรีที่ไหลลงจากภูพนมรุ้งด้านทิศตะวันออกและมีการใช้พื้นที่ทั้ง 2 ข้างของลำห้วยทำการเกษตรกรรม

7. อ่างเก็บน้ำห้วยลาด

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0279771 ม. ตะวันออก 1608707 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ประมาณ 1.43 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ไปทางทิศเหนือ ประมาณ 2.35 กิโลเมตร ถึงสามแยกแล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงชนบท หมายเลข บร.2044 ประมาณ 2.5 กิโลเมตร จะพบอ่างเก็บน้ำห้วยลาดทางด้านขวามือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำห้วยลาดตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง สร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531-2535 โดยกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินเพื่อการกักเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน โดยจากการสำรวจพบร่องน้ำไหลจากด้านบนภูพนมรุ้งลงสู่ด้านล่างบริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ อ่างเก็บน้ำห้วยลาดทำหน้าที่กักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันออก สำหรับใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค โดยมีคันดินด้านทิศตะวันออกยกสูงประมาณ 4 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ปี พ.ศ.2547 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำห้วยลาดภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำห้วยลาดสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

อ่างเก็บน้ำห้วยลาดสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 204 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 166 เมตร อ่างเก็บน้ำห้วยลาดมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 1.2 กิโลเมตร

บริเวณพื้นที่ด้านทิศตะวันตกต่อเนื่องถึงทิศใต้มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบระหว่างอ่างเก็บน้ำกับที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง โดยมีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ มีขนาดพื้นที่ประมาณ 450 x 250 เมตร

ด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำคูขุดมีลำคลองตัวนไหลไปทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 700 เมตร แล้วแยกออกเป็น 2 สาย ได้แก่ 1. คลองเบงหรือห้วยเบง ไหลขึ้นทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 250 เมตรแล้ว

วกเข้าด้านทิศตะวันออก มีระยะทางรวมทั้งสิ้น 6.8 กิโลเมตร 2. คลองใหญ่ ไหลลงทิศใต้ ระยะทางประมาณ 120 เมตร และวกเข้าด้านทิศตะวันออก มีระยะทางรวมทั้งสิ้นประมาณ 2.5 กิโลเมตร

บริเวณอ่างเก็บน้ำคุชาด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศเหนือเป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำลงอ่างเก็บน้ำได้ทันที ทั้งนี้จากการสำรวจพบหินอัคนี ประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยปะทุเอาแมกมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. รายงานการสำรวจโบราณสถานเขื่อนคันกันน้ำโบราณบริเวณพื้นที่ อ.เฉลิมพระเกียรติและอ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์. บุรีรัมย์: อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. (อัดสำเนา), 2558. น.4-6.

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีโคกระกา บ้านโจด หมู่ 3 ต.ประจักษ์ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของอ่างเก็บน้ำห้วยลาด ระยะห่างประมาณ 2.6 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0279780 ม. ตอ./1612283 ม. น.)

2. แหล่งโบราณคดีบ้านกระต่ายตาย บ้านโคกกะลอ ต.ประจักษ์ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำห้วยลาด ระยะห่างประมาณ 3.5 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0282920 ม. ตอ./1610205 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุมพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

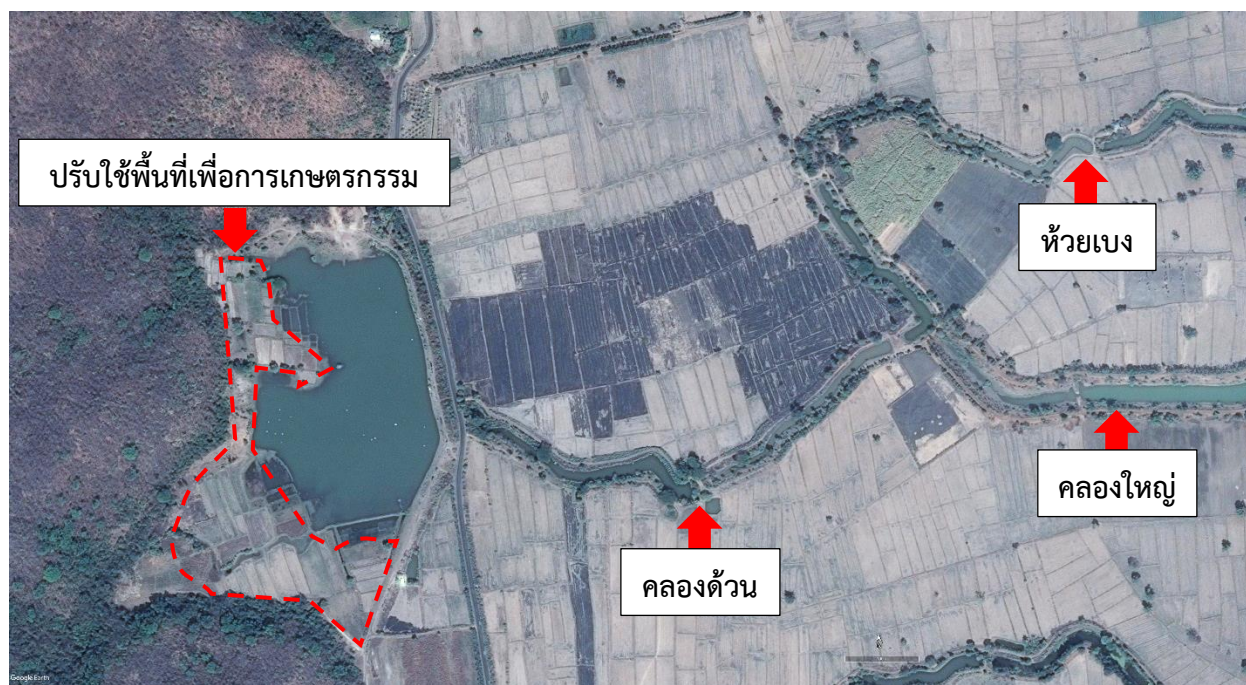
ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยลาด

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 27 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่ 7.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำห้วยลาด โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้งและแสดงตำแหน่งการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม

ภาพที่ 7.2 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำห้วยลาด โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง

ภาพที่ 7.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยลาด ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีการปรับใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์

ภาพที่ 7.4 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำห้วยลาดด้านทิศตะวันตก เนื่องจากมีปริมาณน้ำน้อย ชาวบ้านในพื้นที่จึงมีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว

ภาพที่ 7.5 สภาพพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้งกับอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถูกปรับใช้พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าว

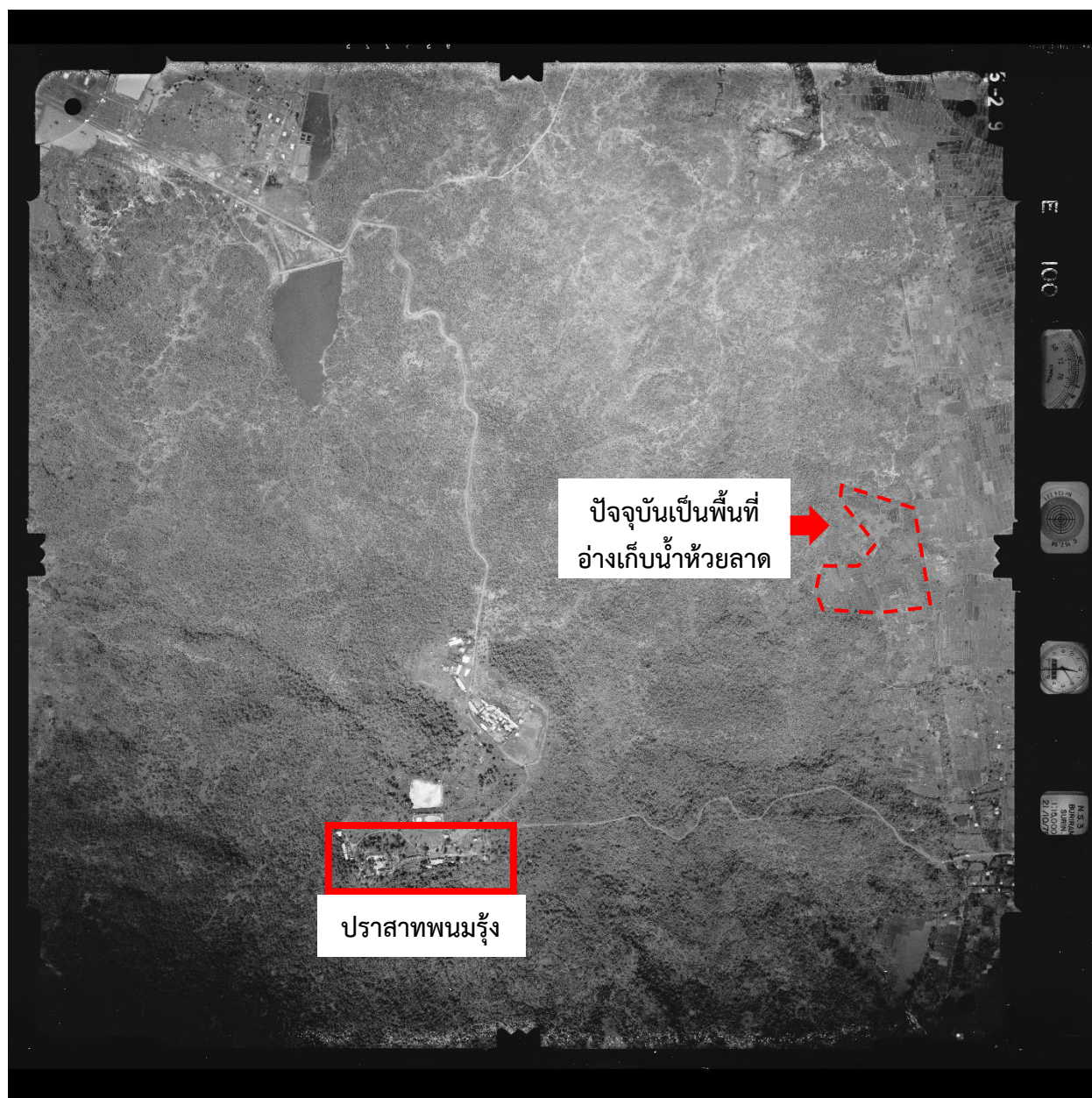
ภาพที่ 7.6 สภาพพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้งกับอ่างเก็บน้ำด้านทิศใต้ ถูกปรับใช้พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าว

ภาพที่ 7.7 สภาพพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้งกับอ่างเก็บน้ำด้านทิศใต้ ถูกปรับใช้พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าว (ต่อ)

ภาพที่ 7.8 คันดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออก สูงประมาณ 4 เมตร โดยด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว

ภาพที่ 7.9 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2519 ยังไม่ปรากฏการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาด โดยในช่วงเวลาดังกล่าวมีการใช้พื้นที่เพื่อทำการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวทั่วบริเวณ

8. อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0279771 ม. ตะวันออก 1608707 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ข้ามภูพนมรุ้งมาทางด้านทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 6.95 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงชนบท หมายเลข 3054 ไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ 100 เมตร แล้วเลี้ยวขวาเข้าซอยโบราณสถานภูมิภาชีหนองบัวราย ระยะทางประมาณ 200 เมตร ถึงสามแยกให้เลี้ยวซ้ายไปตามถนนลูกรังจะพบอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ทางด้านขวามือ โดยถนนดินลูกรังดังกล่าวเป็นแนวคันดินด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง แบ่งออกเป็น 2 อ่าง โดยอ่างด้านทิศตะวันตกจะสูงกว่าด้านทิศตะวันออก เป็นแนวลาดลง มีคันดินยกสูงประมาณ 3 เมตร คันกลางไว้ จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2519 ปรากฏลักษณะทางกายภาพเป็นอ่างเก็บน้ำทั้ง 2 อ่าง โดยมีคันดินคันกลางแล้ว แต่มีน้ำเฉพาะอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตกเท่านั้น ทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน โดยจากการสำรวจพบร่องน้ำไหลจากด้านบนภูพนมรุ้งลงสู่ด้านล่างบริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงใต้ อ่างเก็บน้ำห้วยลาดทำหน้าที่กักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันออก สำหรับใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค โดยมีคันดินด้านทิศตะวันออกยกสูงประมาณ 4 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ปี พ.ศ.2547 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่สามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ด้านทิศตะวันตกต่อเนื่องด้านทิศเหนือ มีพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขากับอ่างเก็บน้ำขนาดประมาณ 200 x 100 เมตร ปัจจุบันมีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์

บริเวณพื้นที่ด้านทิศตะวันออกมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบระหว่างอ่างเก็บน้ำกับที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง มีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ มีขนาดพื้นที่ประมาณ 200 x 100 เมตร

บริเวณอ่างเก็บน้ำคูขาด้านทิศเหนือ, ด้านทิศตะวันออกต่อเนื่องถึงทิศใต้เป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำลงอ่างเก็บน้ำได้ทันที ทั้งนี้จากการสำรวจพบหินอัคนีประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี

(Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแม็กมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. รายงานการสำรวจโบราณสถานเขื่อนคันกันน้ำโบราณบริเวณพื้นที่ อ.เฉลิมพระเกียรติและอ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์. บุรีรัมย์: อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. (อัดสำเนา), 2558. น.6-8.

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. โบราณสถานกุฎิภาชีหนองบัวราย บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไธ ระยะห่างประมาณ 400 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280375 ม. ตอ./1607478 ม. น.)

2. แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัวราย บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไธ ระยะห่างประมาณ 1.5 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0281590 ม. ตอ./1607099 ม. น.)

3. แหล่งโบราณคดีโคกโดนด บ้านโคกเครือ ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไธ ระยะห่างประมาณ 2.2 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0282920 ม. ตอ./1610205 ม. น.)

4. แหล่งโบราณคดีโคกคัมภีร์ บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไธ ระยะห่างประมาณ 2.5 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0281630 ม. ตอ./1606425 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุ่มพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

จากการสำรวจทางโบราณคดีพบโบราณวัตถุคันดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออก ทั้งด้านในและด้านนอกของอ่างเก็บน้ำ ซึ่งพบอยู่ห่างจากขอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 2 เมตร พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280037 ม. ตอ./1607064 ม. น. สามารถแบ่งประเภทของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบดังนี้

1. ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา (Earthenware) ทั้งส่วนปาก, ส่วนลำตัว, ส่วนก้น สภาพไม่สมบูรณ์ โดยมีการตกแต่งหลากหลายรูปแบบ อาทิ ลายขีดขีดรูปทรงเรขาคณิต, ลายขีดให้เป็นร่องตื้น หลากหลายขนาดกระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้แน่ชัด

2. ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) ส่วนไหล่และส่วนลำตัว ตกแต่งด้วยวิธีการขูดขีดเป็นร่องตื้นๆ เคลือบน้ำเคลือบสีน้ำตาล สภาพไม่สมบูรณ์ สันนิษฐานว่าผลิตจากแหล่งเตาบ้านกรวด จ.บุรีรัมย์ หรือเครื่องถ้วยบุรีรัมย์ สามารถกำหนดอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18¹

3. แท่นหินบดยา ทำจากหินทราย สภาพไม่สมบูรณ์ กว้าง 10.5 เซนติเมตร ยาว 17.5 เซนติเมตรและหนา 11.5 เซนติเมตร ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้แน่ชัด

อายุสมัย: พุทธศตวรรษที่ 16-18 *กำหนดอายุจากอายุสมัยของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 27 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่ 8.1 โบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบบริเวณนอกคันดินด้านตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักได้ ได้แก่ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาและชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล (ซ้ายสุด)

¹ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. โบราณคดีวิเคราะห์ 2 : เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2539. น.10-11, 24.

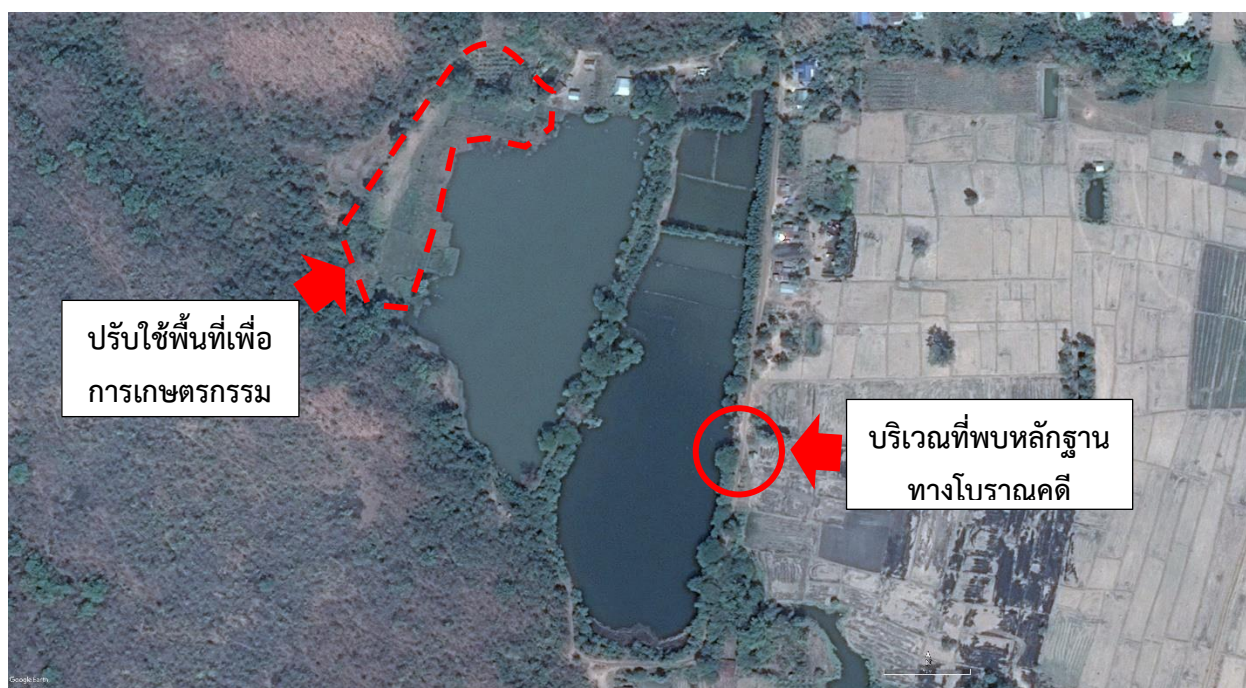
ภาพที่8.2 แท่นหินบดยาทำจากหินทราย สภาพไม่สมบูรณ์ กว้าง 10.5 ซม. ยาว 17.5 ซม.และหนา 11.5 ซม.
โดยพบบริเวณนอกคันดินด้านตะวันออกของอ่างเก็บน้ำ ใกล้เคียงกับที่พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผา

ภาพที่8.3 โบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบบริเวณในคันดินด้านตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลัก
ได้ ได้แก่ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาและชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล (ซ้ายสุด)

ภาพที่ 8.4 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง เคลือบสีน้ำตาล ส่วนลำตัวต่อไหล่ พุทธศตวรรษที่ 16-19

ภาพที่ 8.5 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักได โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้งและบริเวณการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม

ภาพที่ 8.6 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง

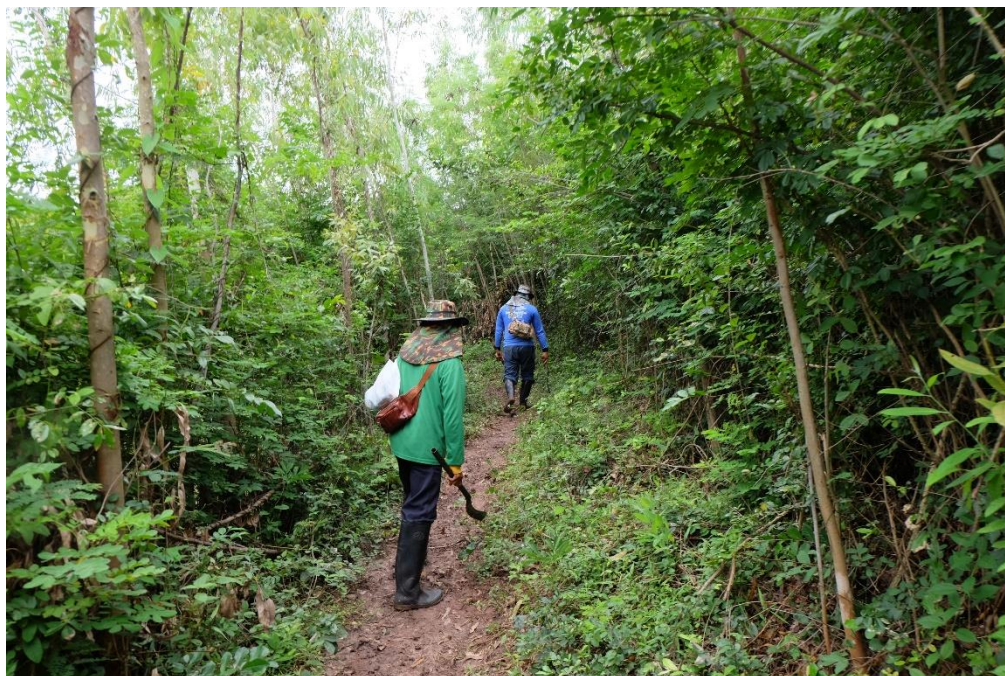
ภาพที่ 8.7 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ (อ่างด้านทิศตะวันออก) ถ่ายภาพจากด้านทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อเนื่องกับทิศเหนือซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่ 8.8 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไถ่ (อ่างด้านทิศตะวันตก) ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ
อ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่ 8.9 สภาพปัจจุบันของคันดินกั้นอ่างเก็บน้ำระหว่างอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไถ่ (ด้านทิศตะวันตก) กับอ่างห้วย
สลักไถ่ (ด้านทิศตะวันออก) โดยอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตกสูงกว่าด้านทิศตะวันออกประมาณ 3 เมตร

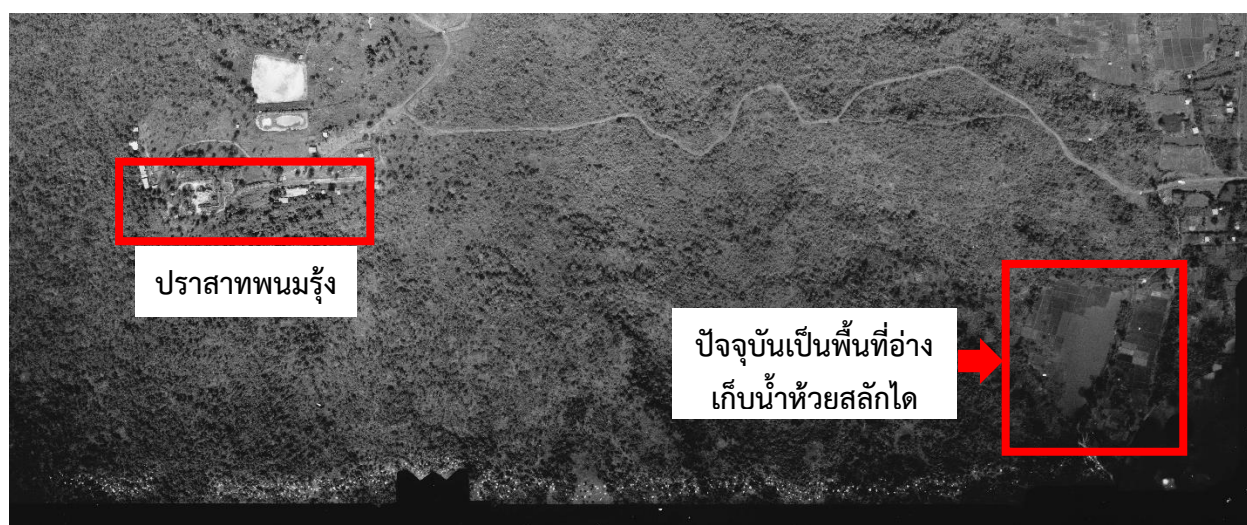
ภาพที่8.10 สภาพเส้นทางสำรวจบริเวณคันอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไถ่ด้านทิศตะวันตก

ภาพที่8.11 สภาพพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้งกับอ่างเก็บน้ำด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันตก ถูกปรับใช้พื้นที่สำหรับการอยู่อาศัย การเกษตรกรรมโดยเฉพาะการปลูกข้าวและการเลี้ยงสัตว์

ภาพที่8.12 สภาพพื้นที่ราบนอกอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออกเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม

ภาพที่8.13 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2519 แสดงลักษณะทางกายภาพของห้วยสลักไถ ช่วงเวลาดังกล่าวบริเวณพื้นที่ห้วยสลักไถถูกใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เพาะปลูกข้าว โดยปรากฏลักษณะคันดินคันระหว่างอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออกกับอ่างเก็บน้ำทิศตะวันตก

7. บารายหนองบัวราย

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280996 ม. ตะวันออก 1607631 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ข้ามภูพนมรุ้งมาทางด้านทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 6.95 กิโลเมตร จะพบอ่างเก็บน้ำหนองบัวรายหรือบารายหนองบัวรายอยู่ด้านซ้ายมือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

บารายหนองบัวรายหรืออ่างเก็บน้ำหนองบัวราย ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบทางด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง ระยะห่างจากเชิงภูพนมรุ้งประมาณ 450 เมตร โดยมีข้อสันนิษฐานว่าบารายหนองบัวรายเป็นบารายประจำศาสนสถานปราสาทพนมรุ้ง บารายหนองบัวรายมาขนาดกว้างxยาว คือ 350x850 เมตร มีความลึกโดยเฉลี่ย 2 เมตร สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 595,000 ลบ.ม. จึงเป็นบารายที่มีขนาดใหญ่รองจากบารายเมืองต่ำ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร กักเก็บน้ำได้ในปริมาณมาก เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการอุปโภคและบริโภคของคนในบริเวณนี้มาตั้งแต่อดีตเรื่อยมาถึงปัจจุบัน บารายสร้างขึ้นโดยวางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก สัมพันธ์กับแนวทิศของปราสาทพนมรุ้ง มีแนวคันดินก่อกั้นเพื่อกักน้ำอย่างชัดเจนสูงประมาณ 3 เมตร บริเวณขอบสระมีศิลาแลงก่อเป็นคันขอบสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-18 ด้านทิศใต้ของบาราย ระยะทางประมาณ 100 เมตร ปรากฏโบราณสถานกุฏิหนองบัวราย ซึ่งเป็น อโรคยศาลา (ศาสนสถานประจำสถานพยาบาล) ซึ่งถูกสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ตามพระราโชบายในพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

บารายหนองบัวรายสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 190 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 180 เมตร บารายหนองบัวรายมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 2.4 กิโลเมตร

บารายหนองบัวรายเป็นจุดรับน้ำจากภูพนมรุ้งด้านทิศตะวันออก เพราะอยู่ไม่ไกลมากนัก ส่งผลให้มีปริมาณน้ำในบารายมากตลอดทั้งปี ทั้งนี้สภาพปัจจุบันของคันดินบารายหนองบัวรายทั้ง 4 ด้าน ถูกจับจองพื้นที่ด้วยการล้อมรั้วและปรับที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง สำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา กรมศิลปากร

2. พิมพ์ชนก พงษ์เกษตรกรรม. “บาราย: คติความเชื่อ, การจัดการสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ใช้สอยกรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์.” เอกสารการค้นคว้าเฉพาะบุคคลปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. โบราณสถานกุฎีภาษีหนองบัวราย บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ ระยะห่างประมาณ 100 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280375 ม. ตอ./1607478 ม. น.)

2. แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัวราย บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ ระยะห่างประมาณ 1.2 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0281590 ม. ตอ./1607099 ม. น.)

3. แหล่งโบราณคดีโคกโดนด บ้านโคกเครือ ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ ระยะห่างประมาณ 2.4 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0282920 ม. ตอ./1610205 ม. น.)

4. แหล่งโบราณคดีโคกคัมภีร์ บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยสลักไผ่ ระยะห่างประมาณ 1.9 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0281630 ม. ตอ./1606425 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุมพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

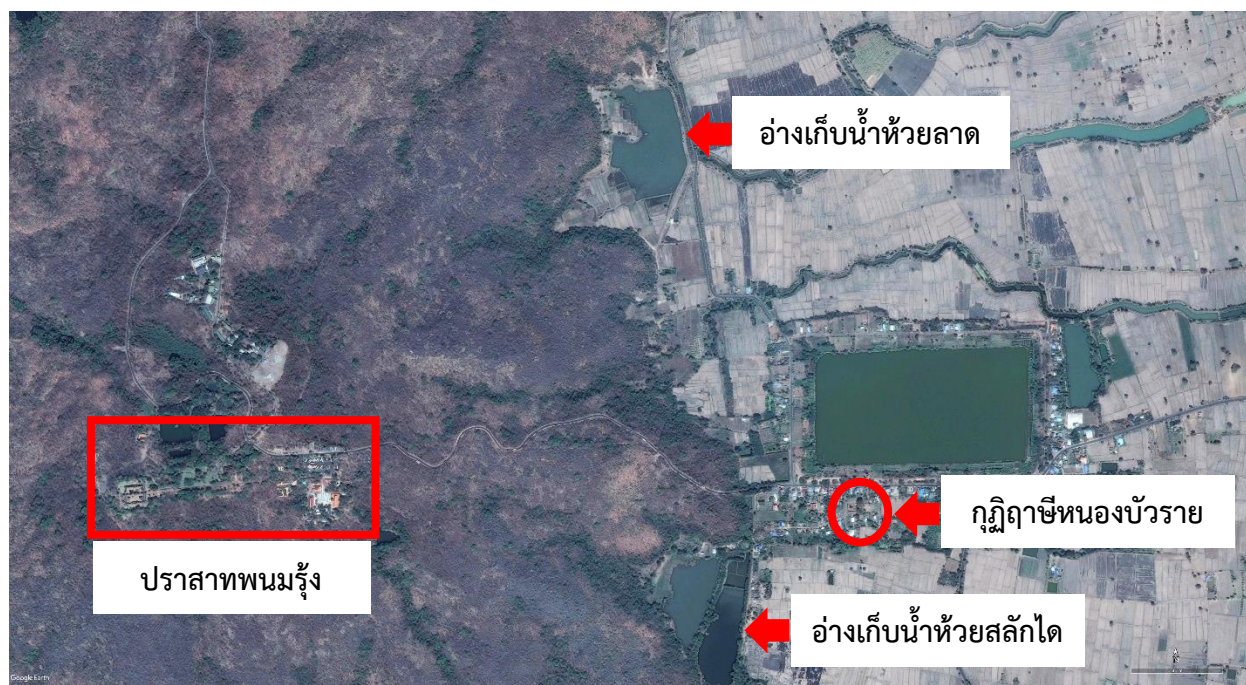
ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณบารายหนองบัวราย

อายุสมัย: พุทธศตวรรษที่ 15-18

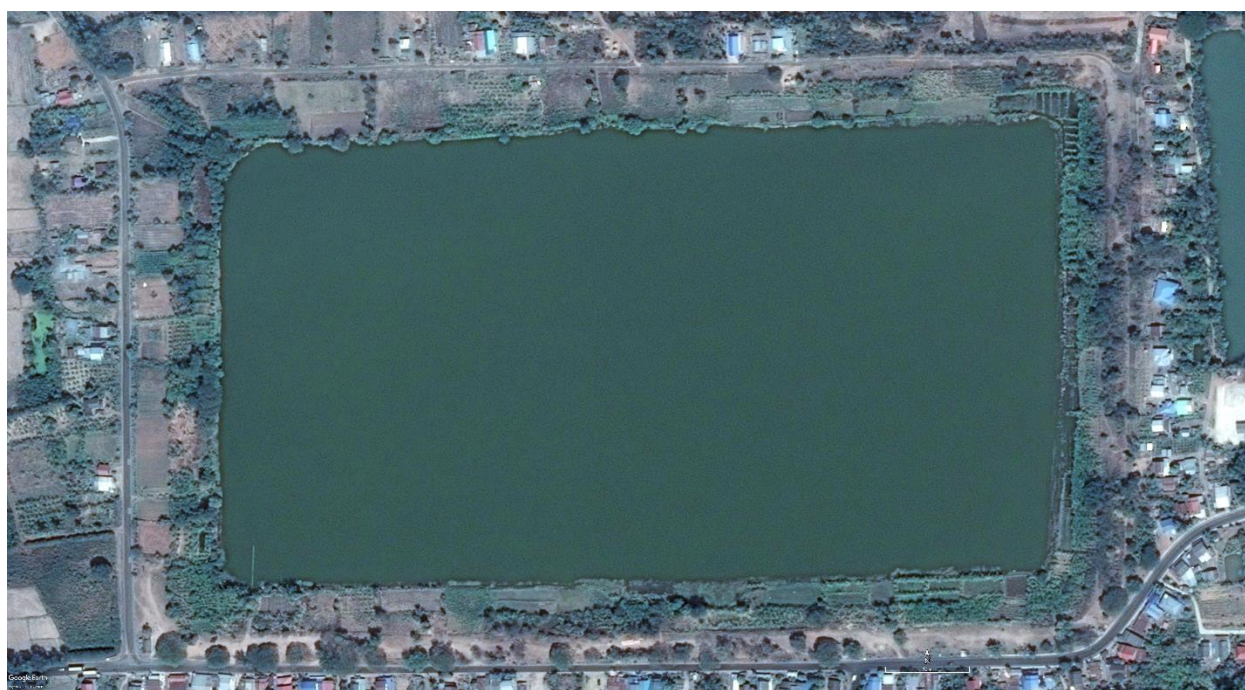
ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 27 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่ 9.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 บารายหนองบัวรายตั้งอยู่บนพื้นราบด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง สันนิษฐานว่าบารายหนองบัวรายเป็นบารายประจำศาสนสถานของปราสาทพนมรุ้ง

ภาพที่ 9.2 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของบารายหนองบัวราย โดยตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง คั่นดินทั้ง 4 ด้าน ถูกจับจองพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์

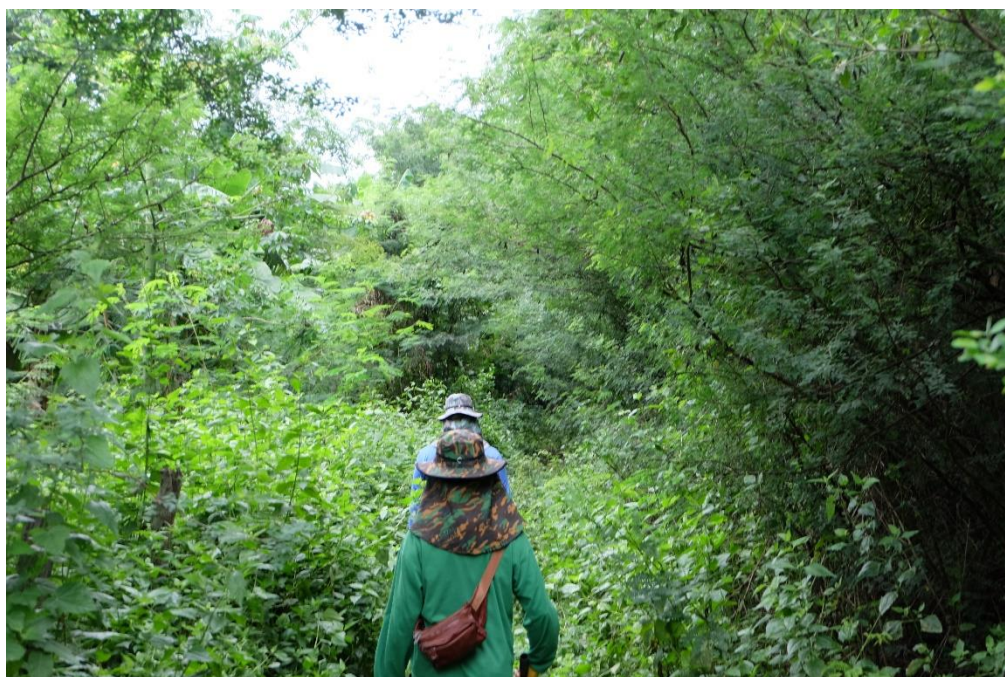
ภาพที่9.3 สภาพปัจจุบันบารายหนองบัวราย ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตก
ด้านหลังเป็นภูพนมรุ้ง โดยมีระยะห่างจากเชิงเขาประมาณ 450 เมตร

ภาพที่9.4 สภาพปัจจุบันคันดินบารายหนองบัวรายด้านทิศใต้ โดยบริเวณขอบบารายทุกด้านมีการปรับใช้พื้นที่เพื่อ
การเกษตรกรรม เพาะปลูกผักและผลไม้ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์

ภาพที่9.5 สภาพปัจจุบันคันดินบารายหนองบัวรายด้านทิศตะวันออก มีการปรับใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม เพาะปลูกผักและผลไม้ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์

ภาพที่9.6 สภาพปัจจุบันคันดินบารายหนองบัวรายด้านทิศตะวันออก ไม่ได้รับการแผ้วถางเหมือนด้านอื่น ๆ

ภาพที่ 9.7 สภาพปัจจุบันคันดินบารายหนองบัวรายด้านทิศเหนือ มีการปรับใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม

ภาพที่ 9.8 ป้ายข้อมูลของกรมศิลปากรที่ปักอยู่บริเวณคันดิน 4 ด้าน รอบบารายหนองบัวราย

10. อ่างเก็บน้ำบุนนกระซาก

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านโคกใหญ่ ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278471 ม. ตะวันออก 1610452 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ระยะทางประมาณ 1.43 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 750 เมตร เมื่อพบสามแยกให้เลี้ยวขวาไปทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 600 เมตร จะพบอ่างเก็บน้ำบุนนกระซากทางด้านซ้ายมือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำบุนนกระซากหรืออ่างเก็บน้ำหนองตาหมำตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง โดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน เนื่องจากทิศเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง ส่งผลให้น้ำจากภูพนมรุ้งไหลลงมากักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศตะวันตก สำหรับประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค ค้นดินด้านทิศตะวันตกยกสูงประมาณ 3 เมตร กันระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ค้นดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตกยังถูกปรับพื้นที่ให้เป็นทางลูกรังเพื่อเชื่อมกับอ่างเก็บน้ำมาศปอ และอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือด้วย

อ่างเก็บน้ำบุนนกระซากสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 211 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 159 เมตร อ่างเก็บน้ำบุนนกระซากมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 570 เมตร

ในอดีตเมื่อประมาณปี พ.ศ.2500 บริเวณอ่างเก็บน้ำบุนนกระซากเป็นพื้นที่สำหรับตัดหินและดูทรายเพื่อนำไปใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ จึงทำให้เกิดบ่อน้ำขนาดใหญ่ ภายหลังประมาณปี พ.ศ.2542 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำบุนนกระซาก ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำบุนนกระซากสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

บริเวณอ่างเก็บน้ำบุนนกระซากด้านทิศเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันออกเป็นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำได้เป็นอย่างดี พบหินอัคนี ประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยปะทุเอาแมกมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

ไม่พบแหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำบุนนกระซาก

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: 1. การสำรวจทางโบราณคดี

2. สัมภาษณ์ นายหยวก กลิ่นตัน. สัมภาษณ์ เมื่อ 28 มิถุนายน 2561.

3. สัมภาษณ์ นายหุยม มีพวงผล. สัมภาษณ์ เมื่อ 28 มิถุนายน 2561.

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 28 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่10.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำบุนนกระซากหรืออ่างเก็บน้ำหนองตาหมา โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง

ภาพที่10.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำบ่อนกระชาก ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง

ภาพที่10.3 สภาพพื้นที่ลาดเชิงเขาบริเวณด้านทิศเหนือที่ติดกับภูพนมรุ้ง โดยลาดเอียงเข้าหาอ่างเก็บน้ำบ่อนกระชาก ส่งผลให้สามารถรองรับน้ำจากภูพนมรุ้งได้เป็นอย่างดี

ภาพที่10.4 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำบึงกระซาก ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออก ซึ่งติดกับภูพนมรุ้ง เดิมเป็นบ่อดูดทรายเพื่อนำมาใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์

11. อ่างเก็บน้ำมาศปอ

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านโคกใหญ่ ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 027266 ม. ตะวันออก 1610876 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ระยะทางประมาณ 1.43 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 750 เมตร พบสามแยกให้เลี้ยวขวาไปทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 400 เมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าถนนดินลูกรังซึ่งเป็นคันดินของอ่างเก็บน้ำบ่อนกระชากด้านทิศตะวันตกไปทางทิศเหนือตรงขึ้นไป ระยะทางประมาณ 500 เมตร จะพบอ่างเก็บน้ำมาศปอทางด้านขวามือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำมาศปอหรืออ่างเก็บน้ำมาบปอตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้งและทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่างเก็บน้ำบ่อนกระชาก โดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝนเนื่องจากทิศเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง ส่งผลให้น้ำจากภูพนมรุ้งไหลลงมากักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศใต้ สำหรับประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค คันดินด้านทิศใต้ยกสูงประมาณ 5 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว คันดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศใต้ยังถูกปรับพื้นที่ให้เป็นทางลูกรังเพื่อเชื่อมกับอ่างเก็บน้ำบ่อนกระชากทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้และอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกด้วย

อ่างเก็บน้ำมาศปอสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 212 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 158 เมตร อ่างเก็บน้ำมาศปอมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 1.1 กิโลเมตร

ในอดีตเมื่อประมาณปี พ.ศ.2500 บริเวณอ่างเก็บน้ำมาศปอเป็นพื้นที่สำหรับตัดหินและดูทรายเพื่อนำไปใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ จึงทำให้เกิดบ่อน้ำขนาดใหญ่ ภายหลังประมาณปี พ.ศ.2542 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำบ่อนกระชาก ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำมาศปอสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น

บริเวณอ่างเก็บน้ำมาศปอด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำได้เป็นอย่างดี พบหินอัคนี ประเภหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-

2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแม็กมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

ไม่พบแหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำมาศปอ

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: 1. การสำรวจทางโบราณคดี

2. สัมภาษณ์ นายหยวก กลิ่นตัน. สัมภาษณ์ เมื่อ 28 มิถุนายน 2561.

3. สัมภาษณ์ นายหมุย มีพวงผล. สัมภาษณ์ เมื่อ 28 มิถุนายน 2561.

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยุธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 28 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่11.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำมาศปอ หรืออ่างเก็บน้ำมาบปอ โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้ง

ภาพที่11.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำมาศปอ ถ่ายภาพจากด้านทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศเหนือ

ภาพที่11.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำมาศปอ ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันออก

ภาพที่11.4 พื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขากับอ่างเก็บน้ำถูกปรับพื้นที่ให้เหมาะสมสำหรับเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากมีปริมาณน้ำที่เพียงพอในการอุปโภคและบริโภค

ภาพที่11.5 พื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขากับอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือถูกปรับพื้นที่สำหรับ
เพาะปลูกข้าว โดนมีการทำคันดินเพื่อกั้นน้ำด้วย

ภาพที่11.6 สภาพคันดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศตะวันตก

ภาพที่11.7 พื้นที่เกษตรกรรม นอกคันกั้นอ่างเก็บน้ำมาศปอด้านทิศใต้ โดยคันดินยกสูงประมาณ 5 เมตร

ภาพที่11.8 คันดินอ่างเก็บน้ำด้านทิศใต้ ยกสูงประมาณ 5 เมตร ถูกปรับพื้นที่ให้เป็นทางลูกรัง

11. อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านดอนไม้ไฟ ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิกัดครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0277956 ม. ตะวันออก 1611076 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ระยะทางประมาณ 1.43 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านหินกอง ไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 750 เมตร พบสามแยกให้เลี้ยวซ้ายไปทางทิศเหนือ ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร จะพบอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนทางด้านขวามือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้งและทางด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำมาศปอ โดยทำหน้าที่กักเก็บน้ำบนผิวดินที่ไหลลงมาจากภูพนมรุ้งและกักเก็บน้ำฝน เนื่องจากทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง ส่งผลให้น้ำจากภูพนมรุ้งไหลลงมากักเก็บไว้ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมการไหลของน้ำก่อนปล่อยลงสู่พื้นที่ราบด้านทิศเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันตกและทิศใต้ สำหรับประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค คันดินด้านทิศใต้ยกสูงประมาณ 3 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว

อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 206 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 164 เมตร อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 760 เมตร

ในอดีตเมื่อประมาณปี พ.ศ.2500 บริเวณอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนเป็นพื้นที่สำหรับตัดหินและดูทรายเพื่อนำไปใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ จึงทำให้เกิดบ่อน้ำขนาดใหญ่ ภายหลังประมาณปี พ.ศ.2540 กรมชลประทานดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน ภายใต้โครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ จึงทำให้อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนสามารถรองรับน้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น อ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนมีลักษณะแบ่งเป็น 2 อ่าง คืออ่างบริเวณด้านทิศตะวันออกกับด้านทิศตะวันตก โดยมีคันดินยกสูงประมาณ 3 เมตร ยาวประมาณ 100 เมตร คั่นกลาง

บริเวณอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาติดกับภูพนมรุ้ง ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำได้เป็นอย่างดี พบหินอัคนี ประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-

2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยประทุเอาแม็กมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันภูพนมรุ้งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

ยังไม่มีการศึกษา

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

ไม่พบแหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: 1. การสำรวจทางโบราณคดี

2. สัมภาษณ์ นายหยวก กลิ่นตัน. สัมภาษณ์ เมื่อ 28 มิถุนายน 2561.

3. สัมภาษณ์ นายหมุย มีพวงผล. สัมภาษณ์ เมื่อ 28 มิถุนายน 2561.

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยุธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 28 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่12.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของภูพนมรุ้งและด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำมาศปอ

ภาพที่12.2 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูนด้านทิศตะวันตก ถ่ายภาพจากด้านทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศเหนือ

ภาพที่12.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำหูลุมปูนด้านทิศตะวันออก ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำไป
ทางด้านทิศตะวันออก

ภาพที่12.4 คันดินยกสูงประมาณ 3 เมตร ยาวประมาณ 100 ม. กั้นอ่างเก็บน้ำหูลุมปูนด้านทิศตะวันตกและอ่าง
เก็บน้ำด้านทิศตะวันออก

ภาพที่12.5 สภาพเส้นทางสำรวจคันดินกั้นน้ำรอบอ่างเก็บน้ำบุหลุมปูน

ภาพที่12.6 มีการปรับปรุงพื้นที่ด้านทิศตะวันตกด้วยการจัดทำบันไดทางขึ้น-ลง ของอ่างเก็บน้ำ

ภาพที่12.7 ป้ายโครงการขุดลอกอ่างเก็บน้ำหูลุมปุม โดยกรมชลประทาน ปี พ.ศ.2540

ภาพที่12.8 พื้นที่เกษตรกรรมด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำหูลุมปุม

13. สระน้ำโบราณ 7 สระ บนภูพนมรุ้ง

ตำแหน่งที่ตั้ง: ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทพนมรุ้ง ต.ตาเป็ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอนางรอง พิมพ์ครั้งที่ 2-RTSD ลำดับชุด L7018 ระบาย 5538 II, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280996 ม. ตะวันออก 1607631 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ขึ้นภูพนมรุ้งมาทางด้านทิศตะวันออก โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 ต่อเนื่องกับทางหลวงชนบทหมายเลข บร.2044 ระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร จะพบสระน้ำโบราณทั้ง 7 สระอยู่ด้านขวามือ โดยสามารถเข้าสำรวจได้บริเวณประตูทางเข้า 3 ของอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

สภาพทางภูมิศาสตร์

สระน้ำโบราณทั้ง 7 สระ ตั้งอยู่บนยอดเขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ปากปล่องภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งกระทะลาดเอียงไปทางทิศตะวันตก ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของพื้นที่ ด้านทิศใต้เป็นกลุ่มโบราณสถานปราสาทพนมรุ้งและด้านทิศตะวันตกเป็นที่ลาดเชิงเขาภูพนมรุ้ง โดยมีเส้นธารน้ำตก 1 สายที่เชื่อมกับอ่างเก็บน้ำเหมือนเขอร์ด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง สำหรับลักษณะทางกายภาพของสระน้ำโบราณ 7 สระ มีรายละเอียดดังนี้¹

1. สระน้ำหมายเลข 1 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมนด้านไม่เท่า ค้นดินรอตสระกว้าง 4-6 เมตรและสูงประมาณ 3 เมตร โดยความยาวของคันดินด้านทิศเหนือxทิศใต้xทิศตะวันออกxทิศตะวันตก คือ 50x52x41.24x45.32 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 1,600 ลบ.ม. ทั้งนี้บริเวณคันดินด้านทิศตะวันตกพบแนวร่องน้ำล้นไหลไปลงสระหมายเลข 6 สภาพปัจจุบันมีวัชพืชขึ้นเต็มพื้นที่ (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278337 ม. ตอ./1607880 ม. น.)

2. สระน้ำหมายเลข 2 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูโดยการปรับแต่งแอ่งหินภูเขา อยู่ติดกับสระน้ำหมายเลข 1 โดยมีคันดินของสระน้ำหมายเลข 1 ด้านทิศตะวันออกกั้นออกจากกัน โดยความยาวของคันดินด้านทิศ

¹ วสันต์ เทพสุริยานนท์. รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี สระน้ำโบราณประจำปราสาทพนมรุ้ง. บุรีรัมย์: โรงพิมพ์วินัย 2509 จำกัด, 2560. น.29-52.

เหนือทิศใต้ทิศตะวันออกทิศตะวันตก คือ 48.44x43x13.37x32.58 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 6,300 ลบ.ม. ทั้งนี้บริเวณคันดินด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้พบแนวร่องน้ำล้นไหลไปลงสระหมายเลข 3 สภาพปัจจุบันมีวัชพืชขึ้นเต็มพื้นที่ (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278344 ม. ตอ./1607878 ม. น.)

ภาพที่13.1 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 1 มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณ

ภาพที่13.2 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 2 มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณ

3. สระหมายเลข 3 อยู่ทางทิศใต้ของสระหมายเลข 2 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน โดยความยาวของคันดินด้านทิศเหนือ×ทิศใต้×ทิศตะวันออก×ทิศตะวันตก คือ 47×52.38×27.82×24.54 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 1,600 ลบ.ม. ทั้งนี้บริเวณคันดินด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้พบแนวร่องน้ำล้นไหลไปลงสระหมายเลข 4 แต่ในระยะหลังมีการปรับพื้นที่จึงวางท่อระบายน้ำซีเมนต์แล้วฝังกลบแทน สภาพปัจจุบันมีวัชพืชขึ้นเต็มพื้นที่ (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278345 ม. ตอ./1607839 ม. น.)

4. สระหมายเลข 4 อยู่ทางด้านทิศใต้ของสระหมายเลข 3 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่ามุมมน พื้นสระเป็นหินธรรมชาติ เป็นสระน้ำขนาดใหญ่ โดยความยาวของคันดินด้านทิศเหนือ×ทิศใต้×ทิศตะวันออก×ทิศตะวันตก คือ 68.57×65.64×64×103 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 14,400 ลบ.ม. ทั้งนี้บริเวณคันดินด้านทิศตะวันตกพบแนวร่องน้ำแต่ในระยะหลังมีการปรับพื้นที่จึงวางท่อระบายน้ำซีเมนต์แล้วฝังกลบแทน (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278358 ม. ตอ./1607806 ม. น.)

5. สระหมายเลข 5 อยู่ทางทิศเหนือของสะพานนาครันที่ 1 โดยมีแนวทางเดินที่ทำคันขอบด้วยศิลาแลงจากเชิงบันได้สะพานนาครันที่ 1 ด้านทิศเหนือทอดยาวมายังสระน้ำหมายเลข 5 สระมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน โดยลักษณะของสระหมายเลข 5 เป็นการปรับถมพื้นที่บริเวณแอ่งปากปล่องภูเขาไฟออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนทางด้านทิศใต้ปรับแต่งให้เป็นสระน้ำหมายเลข 5 โดยความยาวของคันดินด้านทิศเหนือ×ทิศใต้×ทิศ

ตะวันออกxทิศตะวันตก คือ 98x99x30.71x31.85 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 8,550 ลบ.ม. ทั้งนี้บริเวณคันดินด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือพบแนวร่องน้ำล้นลงสู่สระหมายเลข 6 แต่ในระยะหลังมีการปรับพื้นที่จึงวางท่อระบายน้ำซีเมนต์แล้วฝังกลบแทน (พิทักษ์กริฎยutiเอ็ม 48P 0278224 ม. ตอ./1607704 ม. น.)

ภาพที่13.3 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 3 มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณ

ภาพที่13.4 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 4 ถ่ายภาพจากด้านทิศเหนือไปทางด้านทิศใต้

ภาพที่13.5 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 5 ถ่ายภาพจากด้านตะวันตกเฉียงเหนือไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยบริเวณด้านทิศใต้ของสระหมายเลข 5 มีการทำแนวทางเดินจากเชิงบันได้สะพานนาคนันท์ที่ 1 ด้วย

6. สระหมายเลข 6 อยู่ทางทิศเหนือของสระหมายเลข 5 เป็นสระที่ใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นส่วนปากปล่องภูเขาไฟ โดยมีการปรับแต่งขอบสระให้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่ามุมมน โดยความยาวของคันดินด้านทิศเหนือxทิศใต้xทิศตะวันออกxทิศตะวันตก คือ 117x122x83x109 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 27,000 ลบ.ม. ทั้งนี้สันนิษฐานว่าบริเวณคันดินด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีแนวร่องน้ำไปยังสระหมายเลข 7 แต่ในระยะหลังมีการปรับพื้นที่เป็นถนนทางเข้าอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278131 ม. ตอ./1607762 ม. น.)

7. สระหมายเลข 7 อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของสระหมายเลข 6 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่ามุมมนโดยความยาวของคันดินด้านทิศเหนือxทิศใต้xทิศตะวันออกxทิศตะวันตก คือ 56x50x43x61.45 ม. สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 7,800 ลบ.ม. คันดินรอบสระสูงประมาณ 4 เมตร ทั้งนี้บริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสระมีร่องน้ำกว้างประมาณ 2 เมตรเมื่อระดับน้ำในสระหมายเลข 7 สูงกว่าระดับร่องน้ำดังกล่าว จะ

ไหลล้นลงไปตามเส้นธารน้ำตกสู่อ่างเก็บน้ำเหมือนเฮอร์ด้านทิศตะวันออกของภูพนมรุ้ง (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278085 ม. ตอ./1607839 ม. น.)

ภาพที่13.6 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 6 ซึ่งเป็นสระขนาดใหญ่ที่สุดจากทั้ง 7 สระและสามารถรองรับน้ำได้มีปริมาณสูงที่สุด ถ่ายภาพจากด้านตะวันตกไปทางด้านทิศตะวันออก

ภาพที่13.7 สภาพปัจจุบันของสระหมายเลข 7 ปัจจุบัน มีการปรับพื้นที่ภายในสระเพื่อการเพาะปลูก

ภาพที่13.8 ร่องน้ำทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสระหมายเลข 7 เป็นแนวร่องน้ำตกไหลลงไปสู่อ่างเก็บน้ำเหมือนเฮอร์ ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของภูพนมรุ้ง

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. วสันต์ เทพสุริยานนท์. รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี สระน้ำโบราณประจำปราสาทพนมรุ้ง. บุรีรัมย์: โรงพิมพ์วินัย 2509 จำกัด, 2560.

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. กลุ่มโบราณสถานปราสาทพนมรุ้ง ต.ตาเป๊ก อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสระน้ำโบราณ ระยะห่างประมาณ 100 เมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278060 ม. ตอ./1607555 ม. น.)

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ผลการดำเนินขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณสระหมายเลข 6 ซึ่งสระน้ำที่มีใช้งานต่อเนื่องตั้งแต่อดีตเรื่อยมาถึงปัจจุบันและเป็นสระที่มีขนาดใหญ่สามารถแบ่งประเภทของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบดังนี้²

1. ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา (Earthenware) ทั้งส่วนปาก, ลำตัวและส่วนก้น
2. ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) ส่วนก้น เคลือบสีน้ำตาลสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ สันนิษฐานว่าผลิตจากแหล่งเต้าบ้านกรวด จ.บุรีรัมย์
3. ชิ้นส่วนองค์ประกอบสถาปัตยกรรม อาทิ ชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา, ชิ้นส่วนกระเบื้องเชิงชาย รูปหน้าสิงห์ ดินเผา, ชิ้นส่วนบราลีดินเผา
4. ชิ้นส่วนดลัชนี้อกระเบื้อง (Porcelain) เคลือบขาวเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “เครื่องเคลือบชิงไป” จากแหล่งเตาในมณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18

อายุสมัย: พุทธศตวรรษที่ 17³

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 28 มิถุนายน พ.ศ.2561

² วสันต์ เทพสุริยานนท์. รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี สระน้ำโบราณประจำปราสาทพนมรุ้ง. น.53-114.

³ วสันต์ เทพสุริยานนท์. รายงานการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี สระน้ำโบราณประจำปราสาทพนมรุ้ง. น.121-124.

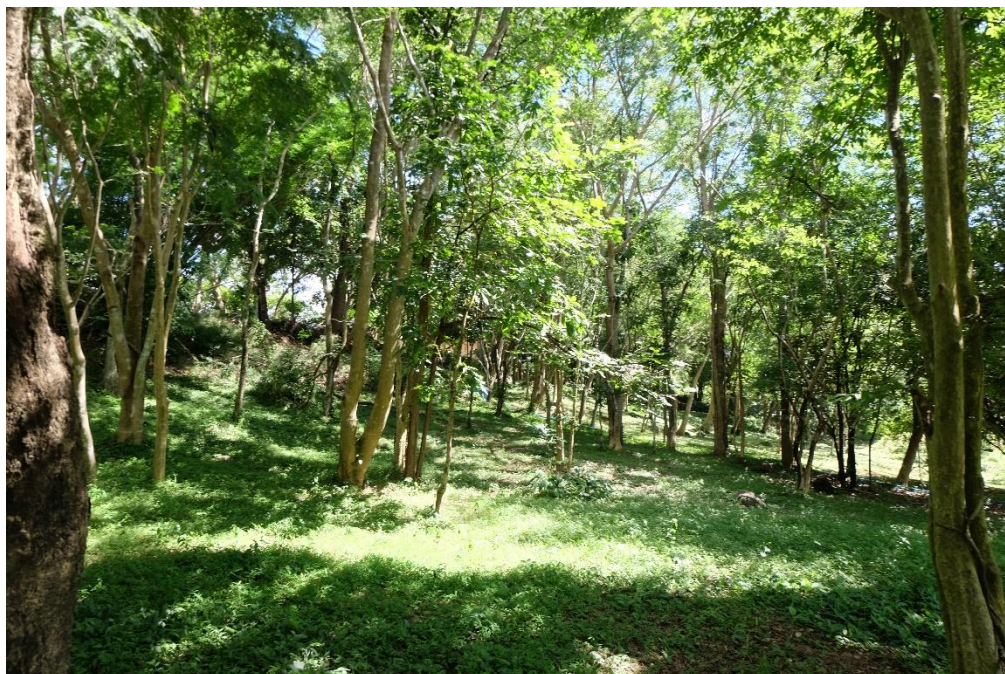
ภาพที่13.9 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของสระน้ำโบราณทั้ง 7 สระ ซึ่งต้องอยู่บนปากปล่องภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว โดยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทพนมรุ้ง

ภาพที่13.10 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของสระน้ำโบราณทั้ง 7 สระ โดยสระหมายเลข 6 เป็นสระที่มีขนาดใหญ่และรองรับน้ำได้มากที่สุด

ภาพที่13.11 ตัวอย่างโบราณวัตถุที่พบบริเวณคันดินกั้นน้ำระหว่างสระหมายเลข 5 กับ หมายเลข 6

ภาพที่ 13.12 พื้นที่ลาดลงด้านทิศใต้เข้าหาสระน้ำโบราณ ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งกักเก็บน้ำ

ความสัมพันธ์ระหว่างสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำรอบอุทยานมรดกกับปราสาทพนมรุ้ง

เป็นที่แน่ชัดแล้วว่าสระน้ำโบราณทั้ง 7 สระ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทพนมรุ้ง และบารายหนองบัวราย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบด้านทิศตะวันออกของอุทยานมรดก โดยสร้างขึ้นตามคติวัฒนธรรมเขมรโบราณและเรียงตัวตามแนวแกนทิศด้านทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกเช่นเดียวกับปราสาทพนมรุ้งสะท้อนถึงความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานจารึก อย่างชัดเจนกับปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งตั้งอยู่บนอุทยานมรดก บริเวณขอบปรางค์ภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วด้านทิศใต้ สำหรับอ่างเก็บน้ำรอบอุทยานมรดกอื่นๆ พบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุสมัยร่วมกับปราสาทพนมรุ้ง จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1. อ่างเก็บน้ำเมื่อนเซอร์ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก ซึ่งมีธารน้ำตกไหลลงมาจากสระน้ำโบราณหมายเลข 7 ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร บนยอดอุทยานมรดก และ 2. อ่างเก็บน้ำห้วยสลักไธ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออก จึงสันนิษฐานว่าบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีการตั้งที่อยู่อาศัยบริเวณเชิงเขาอุทยานมรดกร่วมสมัยกับการเกิดขึ้นของปราสาทพนมรุ้งด้วย สำหรับอ่างเก็บน้ำอื่นๆ รอบอุทยานมรดกที่ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีนั้น คณะสำรวจตั้งข้อสันนิษฐานถึงสาเหตุที่ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดี 2 ประเด็น ดังนี้

ข้อสมมติฐานที่ 1 บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำดังกล่าวไม่เคยมีการตั้งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในอดีตมาก่อน เนื่องจากอยู่ใกล้กับที่ลาดเชิงเขา พื้นที่ที่มีความลาดชัน ไม่เหมาะสมกับการตั้งที่อยู่อาศัย เพราะถัดไปจากบริเวณดังกล่าวไม่ไกลมีพื้นที่ราบซึ่งมีความเหมาะสมในการตั้งที่อยู่อาศัยและการดำรงชีพด้วยวิถีเกษตรกรรมมากกว่า

ข้อสมมติฐานที่ 2 บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำดังกล่าวถูกปรับพื้นที่เพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว ในระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 และการขุดลอกขยายหนองน้ำและอ่างเก็บน้ำ ตามนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในระยะต่อมา ตลอดจนการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ของคนในพื้นที่ ดังเช่น ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ส่งผลให้สภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป

14. บารายเมืองต่ำ

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านโคกเมือง ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอละหานทราย พิมพ์ครั้งที่ 1-RTSD ลำดับชุด L7018
ระหว่าง 5537 I, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0283302 ม. ตะวันออก 1604314 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ข้ามภูพนมรุ้งมาทางด้านทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 6.95 กิโลเมตร จะพบสามแยกให้เลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงชนบทหมายเลข 3054 ไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร จะพบบารายเมืองต่ำหรือทะเลเมืองต่ำอยู่ด้านซ้ายมือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

บารายเมืองต่ำหรือทะเลเมืองต่ำ ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภูพนมรุ้ง ระยะห่างประมาณ 3 กิโลเมตรและตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของปราสาทเมืองต่ำ บารายเมืองต่ำเป็นบารายประจำศาสนสถานปราสาทเมืองต่ำ มีขนาดกว้างxยาว คือ 510x1090 เมตร มีความลึกโดยเฉลี่ย 3 เมตร สันนิษฐานว่าสามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 1,667,700 ลบ.ม. จึงเป็นบารายที่มีขนาดใหญ่กักเก็บน้ำได้ในปริมาณมาก เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการอุปโภคและบริโภคของคนในบริเวณนี้มาตั้งแต่อดีตเรื่อยมาถึงปัจจุบัน บารายสร้างขึ้นโดยวางตัวในแนวแกนทิศตะวันตกเฉียงใต้-ตะวันออกเฉียงเหนือ มีแนวคันดินก่อกั้นเพื่อกักน้ำอย่างชัดเจนสูงประมาณ 3 เมตร บริเวณกึ่งกลางของขอบสระด้านทิศเหนือและทิศใต้ มีทำนบน้ำปูพื้นด้วยศิลาแลงเป็นทางใช้ลงบาราย

บารายเมืองต่ำสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 186 เมตร อยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 184 เมตร บารายเมืองต่ำมีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 3.2 กิโลเมตร

บารายเมืองต่ำเป็นจุดรับน้ำจาก 2 ทิศทาง ส่งผลให้มีปริมาณน้ำในบารายมากตลอดทั้งปี ได้แก่ 1. คลองปูนและห้วยสลักไฉ่จากด้านทิศเหนือซึ่งมีต้นน้ำที่ภูพนมรุ้ง 2. ห้วยตะแบงจากด้านทิศใต้ซึ่งมีต้นน้ำที่เขาลายบัด โดยรับน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกของบารายเรียกว่า “สะพานขอม” และมีช่องส่งน้ำออกไปใช้ด้านทิศตะวันออก-ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงใต้

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง สำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา กรมศิลปากร

2. พิมพ์ชนก พงษ์เกษตรกรรม. “บาราย: คติความเชื่อ, การจัดการสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ใช้สอยกรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์.” เอกสารการค้นคว้าเฉพาะบุคคลปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีโคกยักษ์ บ้านหนองบัวราย ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบารายเมืองต่ำ ระยะห่างประมาณ 1.9 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280529 ม. ตอ./1605007 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุ่มพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณบารายหนองบัวราย

อายุสมัย: พุทธศตวรรษที่ 16-17 *กำหนดอายุสมัยตรงกับช่วงเวลาสร้างปราสาทเมืองต่ำ

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

วันที่สำรวจ: 27 มิถุนายน พ.ศ.2561

ภาพที่14.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของบารายเมืองต่ำ โดยตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของปราสาทเมืองต่ำและทางด้านทิศตะวันออกของโบราณสถานกุฎิถาชีบ้านโคกเมือง

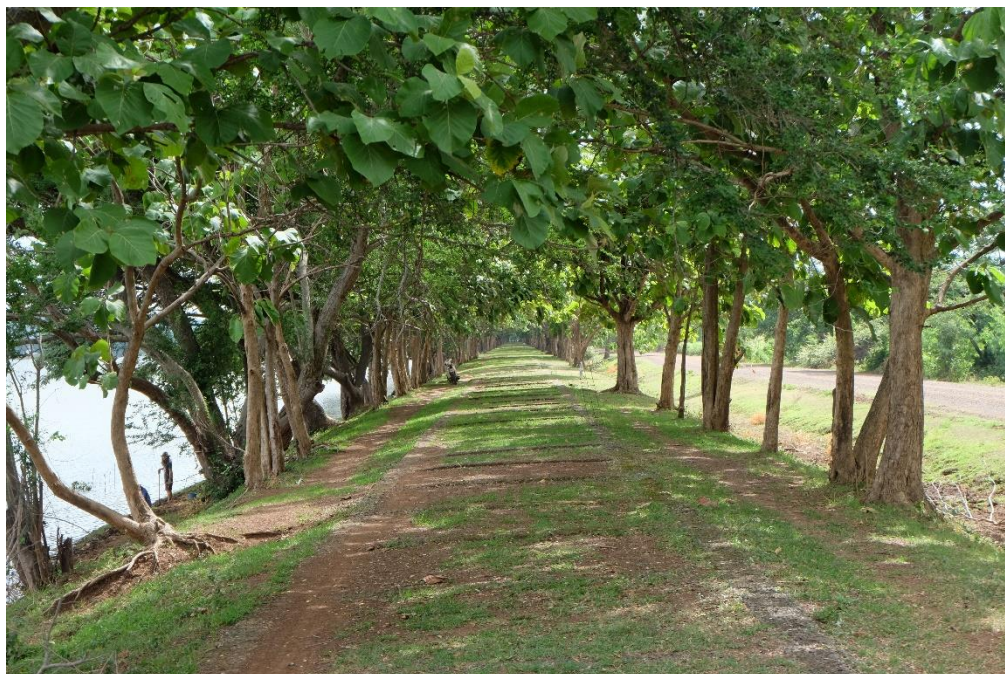
ภาพที่14.2 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของบารายเมืองต่ำ โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของปราสาทเมืองต่ำและตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภูพนมรุ้ง

ภาพที่14.3 สภาพปัจจุบันบารายเมืองต่ำ ถ่ายภาพจากด้านทิศใต้ของบารายไปทางทิศเหนือ

ภาพที่14.4 สภาพปัจจุบันคันดินบารายหนองบัวรายด้านทิศใต้

ภาพที่14.5 สภาพปัจจุบันคันดินบารายหนองบัวรายด้านทิศเหนือ

ภาพที่14.6 สภาพปัจจุบันบารายเมืองต่ำ ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกของบารายไปทางทิศตะวันตก

15. อ่างเก็บน้ำห้วยลึก

ตำแหน่งที่ตั้ง: บ้านโคกเมือง ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

พิกัดทางภูมิศาสตร์

แผนที่ทหาร ประเทศไทย 1 : 50,000 WGS84 อำเภอละหานทราย พิมพ์ครั้งที่ 1-RTSD ลำดับชุด L7018 ระวัง 5537 I, พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0280493 ม. ตะวันออก 1601393 ม. เหนือ

เส้นทางเข้าถึงพื้นที่สำรวจ

จากที่ว่าการอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2117 (ตะโก-เขาพนมรุ้ง) ประมาณ 270 เมตร พบสี่แยกเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนสาธารณะลาดยางบ้านตาเป็ก-บ้านยายแยมวัฒนา ไปทางทิศใต้ ประมาณ 6.8 กิโลเมตร จะพบสี่แยกให้เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางหลวงชนบทเลขที่ บร.5053 ไปทางทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 5.8 กิโลเมตรแล้วเลี้ยวขวาวัดบริเวณอรัญพร โสมสแดย์ ไปทางทิศใต้ประมาณ 2.6 กิโลเมตร จะพบอ่างเก็บน้ำห้วยลึกอยู่ทางด้านขวามือ

สภาพทางภูมิศาสตร์

เขาปลายบัดตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภูพนมรุ้ง มีฐานกว้างประมาณ 3 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตารางกิโลเมตร สำหรับยอดเขาปลายบัดพบโบราณสถานจำนวน 2 แห่งได้แก่ 1. โบราณสถานปราสาทเขาปลายบัด 1 และ 2. โบราณสถานปราสาทเขาปลายบัด 2 โดยเขาปลายบัดสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 289 เมตร¹

อ่างเก็บน้ำห้วยลึกตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเขาปลายบัดซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว เขาปลายบัดเป็นภูเขาเตี้ยๆ ภูเขามีสลักษณะเกือบกลม ปล่องประทุคล้ายกับรูปแอกวัว ทั้งนี้เขาปลายบัดเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยลึกซึ่งไหลลงอ่างเก็บน้ำห้วยลึกด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เพื่อกักเก็บน้ำ ก่อนจะปล่อยลงสู่ห้วยตะแบงด้านทิศตะวันออกเพื่อประโยชน์สำหรับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว แบ่งเป็น 2 สาย โดยสายหนึ่งไหลขึ้นด้านทิศเหนือไปเชื่อมกับบารายเมืองต่ำและอีกสายหนึ่งไหลลงทิศใต้ ห้วยตะแบงจึงเป็นลำห้วยหรือคลองที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง โดยคันดินด้านทิศตะวันออกยกสูงประมาณ 4 เมตร กั้นระหว่างอ่างเก็บน้ำกับพื้นที่ราบ

ในอดีตบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยลึกเป็นเพียงลำห้วยขนาดเล็ก เรียกโดยทั่วไปว่า “คลองห้วยลึก” โดยรับน้ำผิวดินและน้ำฝนที่ไหลลงมาจากเขาปลายบัดด้านทิศตะวันออก ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 กรมชลประทานได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่และทำคันดินเพื่อการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคและบริโภค ตลอดใช้ในด้านเกษตรกรรม ตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายใต้โครงการอีสานเขียว โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้ห้วยลึกจึงสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำดังเช่นในปัจจุบัน

¹ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจัดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2544. น.4.

อ่างเก็บน้ำห้วยลึกสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 203 เมตร อยู่ต่ำกว่าเขาปลายบัดประมาณ 86 เมตร และอยู่ต่ำกว่าปราสาทพนมรุ้งประมาณ 167 เมตร โดยอ่างเก็บน้ำหลุมโพธิ์มีระยะทางรอบอ่างเก็บน้ำประมาณ 2 กิโลเมตร

บริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันตกและทิศใต้ของอ่างเก็บน้ำห้วยลึกเป็นพื้นที่ราบระหว่างที่ลาดเชิงเขากับอ่างเก็บน้ำ แม้ว่ามีความลาดเอียงลงสู่อ่างเก็บน้ำแต่มีการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว ดังปรากฏการทำแนวคันดินเพื่อกั้นน้ำสำหรับทำนา อันเป็นผลมาจากการมีน้ำที่เพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค สำหรับพื้นที่ดังกล่าวมีขนาดพื้นที่ประมาณ 400 x 600 เมตร

บริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยลึกด้านทิศเหนือต่อเนื่องด้านทิศตะวันตกและทิศใต้บริเวณที่ลาดเชิงเขาติดกับเขาปลายบัด ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ดังกล่าวมีความลาดเอียงรับน้ำได้เป็นอย่างดี พบหินอัคนี ประเภทหินบะซอลต์กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ เนื่องจากภูพนมรุ้งเคยเป็นภูเขาไฟที่มีพลังอยู่ในช่วงยุคเทอร์เชียรี (Tertiary) ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 66-2.58 ล้านปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าภูพนมรุ้งเคยปะทุเอาแมกมาหรือหินหนืดใต้พื้นโลกขึ้นมา แล้วเมื่อเย็นตัวจึงกลายเป็นหินบะซอลต์ ปัจจุบันเขาปลายบัดเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วเช่นเดียวกับภูพนมรุ้ง

ประวัติการศึกษาที่ผ่านมา

1. อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. รายงานการสำรวจโบราณสถานเขื่อนคันกันน้ำโบราณบริเวณพื้นที่อ.เฉลิมพระเกียรติและอ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์. บุรีรัมย์: อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง. (อัดสำเนา), 2558. น.20-23.

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้เคียง

1. แหล่งโบราณคดีโคกสลองตอง บ้านโคกเมือง ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยลึก ระยะห่างประมาณ 2.3 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0283178 ม. ตอ./16051117 ม. น.)

2. แหล่งโบราณคดีโคกยายคาน บ้านโคกเมือง ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยลึก ระยะห่างประมาณ 2.4 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0283255 ม. ตอ./1600650 ม. น.)

3. แหล่งโบราณคดีเนินเขว้า บ้านโนนเจริญ ต.ยายแยมวัฒนา อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบารายเมืองต่ำ ระยะห่างประมาณ 2.5 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278235 ม. ตอ./1601358 ม. น.)

4. แหล่งโบราณคดีเนินเขว้า บ้านโคกตาพรหม ต.ตาจง อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบารายเมืองต่ำ ระยะห่างประมาณ 1.9 กิโลเมตร (พิกัดกริดยูทีเอ็ม 48P 0278670 ม. ตอ./1600146 ม. น.)

อ้างอิง: ปรียานุช จุมพรม. “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในวัฒนธรรมเขมรรอบเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยลึก

อายุสมัย: ไม่สามารถกำหนดอายุสมัยได้

ที่มาของข้อมูล: การสำรวจทางโบราณคดี

คณะสำรวจ: วรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยุธยา นักโบราณคดีปฏิบัติการ และคณะ

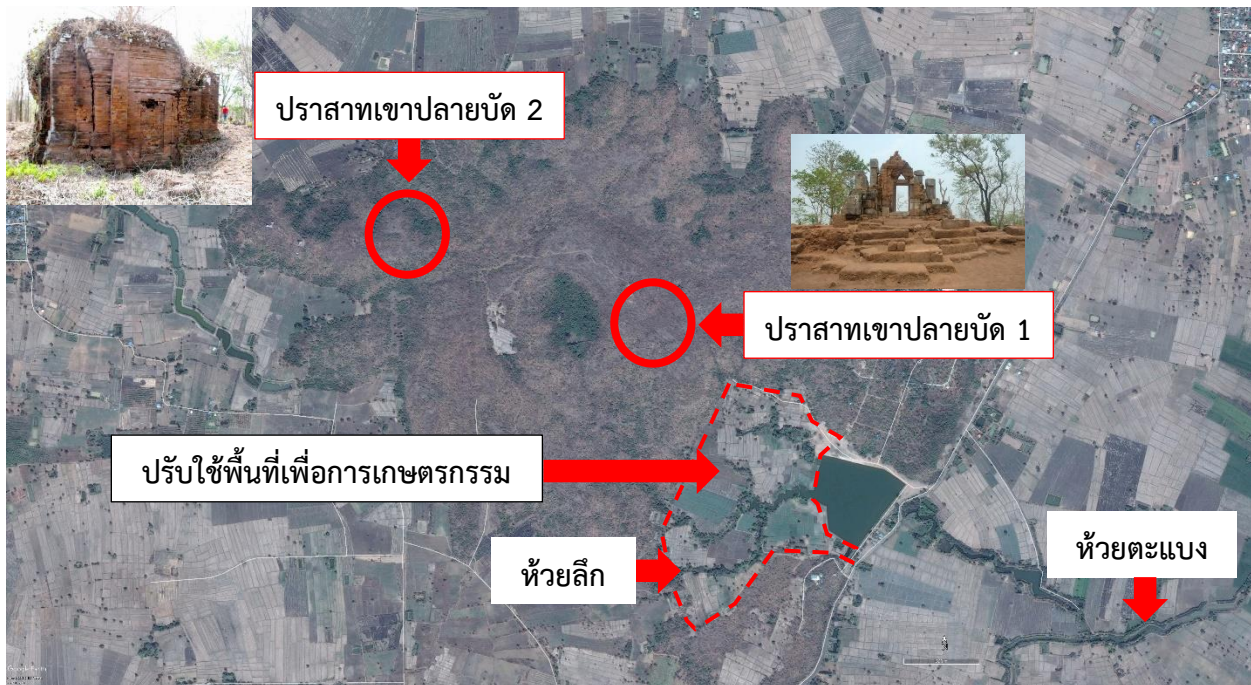
วันที่สำรวจ: 28 มิถุนายน พ.ศ.2561

ความสัมพันธ์ระหว่างอ่างเก็บน้ำห้วยลึกกับเขาปลายบัด

ดังที่กล่าวไปในข้างต้นแล้วว่า ในอดีตบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยลึกเป็นเพียงลำห้วยขนาดเล็ก เรียกโดยทั่วไปว่า “คลองห้วยลึก” และภายหลังได้ดำเนินการขุดลอกขยายพื้นที่ สร้างคันดินกั้นน้ำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกักเก็บน้ำจากห้วยลึกซึ่งไหลลงจากเขาปลายบัดด้านทิศตะวันออกซึ่งมีปริมาณน้ำมากในช่วงฤดูฝนไว้ใช้ในฤดูแล้งอื่นๆ จากการสำรวจไม่พบหลักฐานทางโบราณคดี การศึกษาในครั้งนี้จึงยังไม่สามารถสะท้อนความสัมพันธ์กับปราสาทเขาปลายบัด 1 และเขาปลายบัด 2 ได้ นอกจากห้วยลึกต้องเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญในบริเวณเขาปลายบัด ทั้งนี้คณะสำรวจตั้งข้อสันนิษฐานถึงสาเหตุที่ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดี 2 ประเด็น ดังนี้

ข้อสมมติฐานที่ 1 บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำห้วยลึกไม่เคยมีการตั้งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในอดีตมาก่อน เนื่องจากอยู่ใกล้กับที่ลาดเชิงเขา พื้นที่ที่มีความลาดชัน ไม่เหมาะสมกับการตั้งที่อยู่อาศัย เพราะถัดไปจากบริเวณดังกล่าวไม่ไกลมีพื้นที่ราบซึ่งที่ความเหมาะสมในการตั้งที่อยู่อาศัยและการดำรงชีพด้วยวิถีเกษตรกรรมมากกว่า

ข้อสมมติฐานที่ 2 บริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำดังกล่าวถูกปรับพื้นที่เพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ภายใต้โครงการอีสานเขียว ในระหว่างปี พ.ศ.2531-2535 และการขุดลอกขยายหนองน้ำและอ่างเก็บน้ำ ตามนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในระยะต่อมา ตลอดจนการปรับพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ของคนในพื้นที่ ดังเช่นปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ส่งผลให้สภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่15.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพเขาปลายบัดซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วเช่นเดียวกับภูพนมรุ้ง โดยอ่างเก็บน้ำห้วยลึกตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก

ภาพที่15.2 ภาพถ่ายดาวเทียม Google earth ปี พ.ศ.2557 แสดงลักษณะทางกายภาพของบารายเมืองต่ำ โดยตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของปราสาทเมืองต่ำและตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภูพนมรุ้ง

ภาพที่15.3 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยลึก ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งติดกับเขาปลายบัด โดยยอดเขาด้านหลังคือโบราณสถานปราสาทเขาปลายบัด 1

ภาพที่15.4 สภาพปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยลึก ถ่ายภาพจากด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอ่างเก็บน้ำไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีการปรับพื้นที่เพื่อการปลูกข้าว, ถั่ว, ผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์

ภาพที่15.5 สภาพการปรับหน้าดินเพื่อเตรียมทำการเกษตรบริเวณพื้นที่ราบทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันตกและทิศใต้ระหว่างที่ลาดเชิงเขาทางด้านทิศกับอ่างเก็บน้ำ

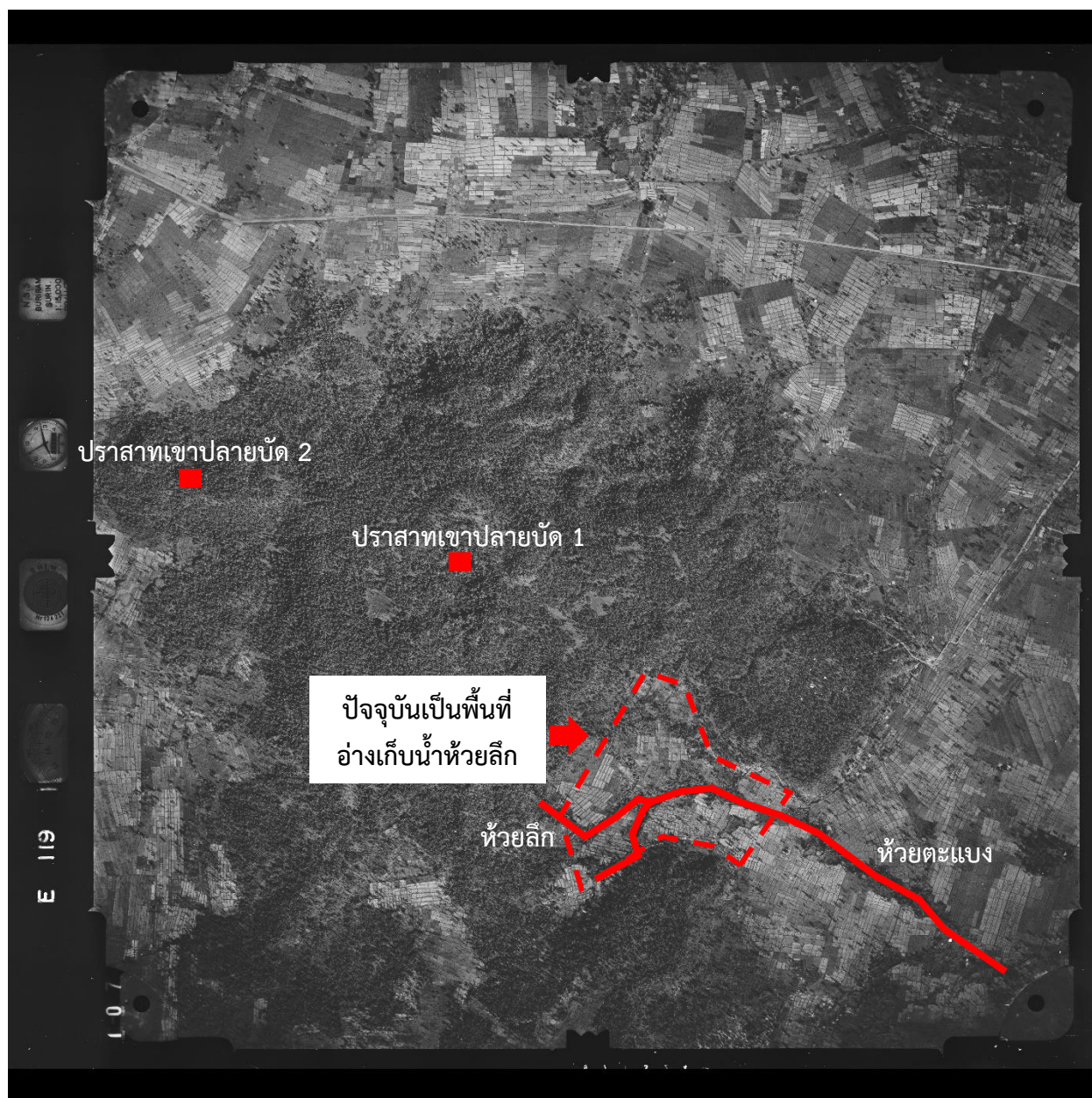
ภาพที่15.6 พื้นที่ราบทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อเนื่องถึงทิศตะวันตกและทิศใต้ระหว่างที่ลาดเชิงเขาทางด้านทิศกับอ่างเก็บน้ำถูกปรับใช้พื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว

ภาพที่15.7 ปากลำห้วยลิกที่ไหลลงอ่างเก็บน้ำห้วยลิกบริเวณด้านทิศตะวันออก

ภาพที่15.8 ฝ่ายชะลอน้ำเชื่อมระหว่างปากลำห้วยลิกกับอ่างเก็บน้ำห้วยลิกด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 15.9 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2519 แสดงลักษณะทางกายภาพของห้วยลึก ในช่วงเวลาที่ยังไม่มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลึก โดยจะเห็นได้ว่าลำห้วยลึกที่ไหลลงด้านทิศตะวันออกของเขาลายบัดต่อเนื่องกับลำห้วยตะแบง ซึ่งสภาพในปัจจุบันถูกคั่นโดยอ่างเก็บน้ำห้วยลึกซึ่งสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2531-2535 ภายใต้โครงการอีสานเขียว

การสำรวจสระน้ำโบราณและอ่างเก็บน้ำบริเวณภูพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำและเขาปลายบัด
อำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ดำเนินการโดย

กลุ่มโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา กรมศิลปากร

รายชื่อคณะทำงาน

1. นายวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา	ตำแหน่ง นักโบราณคดีปฏิบัติการ
2. นายยุทธนา ศรีจันทร์	ตำแหน่ง คนงาน
3. นายวิชณุวัฒน์ สืบสิงห์	ตำแหน่ง ผู้ช่วยช่างประปา
4. นายวิรัตน์ ศรีมะเร็ง	ตำแหน่ง พนักงานขับรถ

ผู้เรียบเรียง

นายวรรณพงษ์ ปาละกะวงษ์ ณ อยู่ธยา

พิสูจน์อักษร

นายณพพร ทองคำ นิสิตฝึกงาน

ระยะเวลาการดำเนินการสำรวจ

วันที่ 26-29 มิถุนายน ปี พ.ศ.2561